

Tulkintoja kolmannesta olevaisuuden lajista:
Platonin kosmologian vaikutus A. N. Whiteheadin prosessifilosofi-
seen käsitykseen säiliöstä ja sijainnista

Matias Tuomi
Pro gradu -tutkielma
Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos
Filosofia
Turun yliopisto
Marraskuu 2021

*Turun yliopiston laaturjärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkas-
tettu Turnitin OriginalityCheck -järjestemällä*

TURUN YLIOPISTO

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

TUOMI, MATIAS: Tulkintoja kolmannelta olevaisuuden lajista: Platonin kosmologian vaikutus A. N. Whiteheadin prosessifilosofiseen käsitkseen säiliöstä ja sijainnista

Pro gradu -tutkielma, 34 s.

Filosofia

Marraskuu 2021

Tutkielman aiheena on Alfred North Whiteheadin (1861–1947) prosessifilosofinen näkemys ja Platonin (n.427–347) kosmologisen teorian vaikutus Whiteheadin tekemään tulkintaan säiliön ja sijainnin käsitteistä. Platon kutsui näitä ”kolmanneksi olevaisuuden lajiksi”, joka ei ollut muotoa tai osa havaittavaa todellisuutta.

Whitehead kutsuu metafyyisistä järjestelmäänsä organismin filosofiaksi ja spekulatiiviseksi filosofiaksi, jonka perustavanlaatuisimmat entiteetit ovat aktuaaliset tapahtumat/aktuaaliset oliot ja ikuiset objektit. Tutkielmassa tarkastellaan ensin tätä Whiteheadin näkemystä yleisellä tasolla, jonka jälkeen siirrytään tarkastelemaan sitä, miten Platonin kehittämä kosmologinen teoria vaikutti Whiteheadiin. Kolmas olevaisen laji on Platonin teoriassa aineen ja muodon yhteensovittava olevaisuuden laji, joka mahdollistaa jatkuvuuden ja pysyvyyden. Whitehead tulkitsee Platonin säiliön/sijainnin olevan paikka, jossa ikuiset objektit ja aktuaaliset tapahtumat kykenevät yhdistymään osaksi muiden aktuaalisten tapahtumien aktuaalista maailmaa. Säiliö/sijainti luo yhteinäisyyttä todellisuuteen.

Eleonora Mingarellin mukaan tämä sijainti Whiteheadin tulkinnassa on aktuaalisuutta ja ei-aktuaalisuutta yhdistävä tekijä. Hänen mukaansa sijainti on metafyyisisen ja fyysisen välillä toimiva välikappale. Kuten Platonilla, niin myös Whiteheadilla sijainti on liittymisen mahdollistava tila. Jan Svoboda kiinnittää huomionsa taas yhtäläisyyteen ikuisten objektien sekä sijainnin välillä. Tämä sijainti mahdollistaa luovuuden olemalla puhdasta potentiaalisuutta. Sekä Mingarellin että Svobodan tulkinnat vaikuttavat jättävän huomiotta aktuaalisten tapahtumien vaikuttavuuden aktuaalisina maailmoina osina tulevien aktuaalisten tapahtumien menneisyyttä. Näillä on tulkintani mukaan myös vaikuttavuutta pysyvyyteen ja jatkuvuuteen todellisuudessa.

Säiliön/sijainnin syntyprosessi ja se, mistä nämä muodostuvat jäävät näiden filosofien tulkinnoissa selvittämättä, samoin kuin Jumalan rooli osana Whiteheadin prosessifilosofista näkemystä. Koska aktuaaliset tapahtumat ovat Whiteheadin järjestelmässä perustavanlaatuisimpia olemassaolevia entiteettejä, niin säiliö/sijainti ei vaikuttaisi voivan olevan aktuaalisia tapahtumia edeltävää. Tärkeänä jatkotutkimuksen kohteena onkin säiliön/sijainnin syntyprosessin tarkastelu Whiteheadin järjestelmässä.

Asiasanat: prosessifilosofia, kosmologia, metafysiikka, todellisuus, ontologia, antiikin filosofia

Sisällys

1. Johdanto.....	1
2. Yleiskatsaus Whiteheadiin ajattelijana	3
3. Organismien filosofia.....	4
3.1. Aktuaaliset oliot ja ikuiset objektit	6
3.2. Tarttuma ja yhteenkasvaminen	10
3.3. Jumala ja luovuus.....	13
3.4. Yhteisöt	15
3.5. Yhteenvedo Whiteheadin organismien filosofiasta	15
4. Yleistä Platonin filosofiasta	17
4.1. Ideaoppi.....	18
4.2. Platonin kosmologia Timaios -dialogissa	19
5. Whiteheadin tulkinta Platonin käsitteestä	23
6. Näkemyksiä Whiteheadin säiliön ja sijainnin käsitteistä.....	24
6.1. Välikappale fyysisen ja metafysisen välissä.....	24
6.2. Yhteys ikuisiin objekteihin	26
6.3. Huomioita tulkinnoista.....	27
7. Johtopäätökset	31
Lähteet	33

1. Johdanto

Yksi filosofian pitkäaikaisimmista kysymyksistä on kysymys olemisen ja tulemisen välisestä suhteesta. Esisokraatikoista Parmenides ja Herakleitos tarkastelivat kysymystä painottaen päinvastaisia näkökulmia: ensimmäisen painottaessa pysyvyyttä, toinen painotti ikuista liikettä. Olemisen ja tulemisen kysymykset nostavat pintaan myös kysymyksen pysyvyydestä ja jatkuvuudesta: miten jotkin asiat todellisuudessa vaikuttavat pysyvän samankaltaisina ajanhetkistä toisiin?

Länsimainen filosofia on suuren osan kehityskulustaan (etenkin Aristoteleen metafyyssisten näkemysten jälkeen) keskittänyt huomionsa ennemminkin staattisiin keskikokoisiin fyysisiin objekteihin, kuten kiviin, puihin ja ihmisiin, kuin ontologisten entiteettien dynaamiseen olemukseen. (Rescher 2000, 4) Sellaista filosofista näkemystä, jossa tarkastelupiste on tapahtumissa ja muutoksessa, kutsutaan prosessifilosofiaksi. Tämä filosofinen suuntaus ei keskity pysyvien entiteettien tarkasteluun samalla tavoin kuin substanssimetafysiikka.

Mitkä piirteet puhuvat sen puolesta, että todellisuus olisi prosessuaalinen? Jos ajattelemme esimerkiksi luonnossa tapahtuvia kemiallisia reaktioita, niin muutos asiaintilasta toiseen vaikuttaa olevan kokoaikaista: luonto ei itsessään pysähdy hetkeksikään. Substanssimetafysiikan lähtökohta on kuitenkin myös ymmärrettävä: ihmisen biologisperäinen kyky havainnoida aistien avulla ympäristöä, ei erota niitä partikkeleita, joita voidaan nykyaikana tieteen keinoin havainnoida. Tämä kehollinen tapa havainnoida todellisuutta on kuitenkin se keino, jolla ihmislaji on havainnoinut ympäristöön jo kauan aikaa ja tähän perustaan nojautuen myös käyttämämme kieli on kehittynyt. Kykymme käsitellä erinäisiä asioita pysyvinä tai muuttuvina voi johtua tiettyistä näkökulmista, joita omaamme, kuten seuraava kuvaus Lontoossa sijaitsevasta Kleopatran neulasta havainnollistaa (CN, 167)¹:

Päivä päivältä ja tunti tunnilta huomaamme tietyn kimpaleen luonnon ohimenevässä elämässä, ja tästä kimpaleesta sanomme, että 'Tuossa on Kleopatran neula'. Jos määrittellemme neulan tarpeeksi abstraktilla tavalla, niin voimme sanoa ettei se ikinä muutu. Mutta fyysikko, joka tarkastelee tuota osaa luonnon elämästä elektronien tanssina, kertoo sinulle, että päivittäin se on menettänyt molekyyliä ja saanut toisia, ja myöskin

---

¹ Whiteheadin teoksiin viitattaessa käytetään usein seuraavia lyhenteitä hänen teoksistaan: Adventures of Ideas (AI), The Concept of Nature (CN), Process and Reality (PR), Science and the Modern World (SMW) ja Modes of Thought (MT). Sivunumerot viittaavat lähdeluettelossa mainittuihin editioihin kyseisistä teoksista.

tavallinen mies näkee, että se likaantuu ja joskus puhdistetaan. Täten kysymyksessä muutoksesta neulassa on kyseessä ainoastaan kyse määrittelystä. Mitä abstraktimpi määrittely on, sitä pysyvämpi neula.

Siinä tapauksessa, että prosessuaalisuus hallitsee todellisuutta ja staattisina pitämämme asiain-tilat ja oliot ovatkin kokoaikaisen muutoksen alaisia, niin pysyvyyden selittäminen nousee merkittäväksi – tai jopa keskeiseksi – filosofiseksi ongelmaksi. Tutkielmassa tarkastellaan Alfred North Whiteheadin (1861–1947) prosessifilosofista näkemystä ja Platonin (n.427–347 eaa.) vaikutusta Whiteheadin ajatuksiin. Kumpikin heistä esitti kosmologiset teoriat, jolla tarkoitetaan filosofian piirissä maailmankaikkeuden luonnetta ja syntyä tutkivaa metafysiikan osa-aluetta. Kosmologiassa tarkoituksena on luoda oppi maailmankaikkeuden rakenteesta.² Whiteheadia ja Platonia yhdistää metafysiikan keskeisen osuus heidän filosofisissa järjestelmissään, muotojen merkityksen korostaminen verrattuna substansseihin sekä se, että kumpikin filosofi ajatteli laaja-alaisesti, jolloin heille ”kaikki liittyy kaikkeen”³.

Tutkielmassa syvennyttään tarkemmin Whiteheadin esittämään tulkintaan Platonin käyttämästä säiliön⁴ (kr. *ύποδοχή*) käsitteestä ja sen merkityksestä osana hänen kosmologista järjestelmäänsä. Tämä säiliö on kolmas olevaisen laji (kr. *τρίτον γένος*) Platonilla, joka ei ole muoto eikä havaittavan todellisuuden osa. Sitä kutsutaan myös sijainniksi (kr. *χώρα*). Tämän lisäksi tarkastellaan kahden filosofin esittämiä tulkintoja siitä, miten nämä käsitteet soveltuvat Whiteheadin filosofiseen järjestelmään. Tutkielma etenee seuraavanlaisesti: ensiksi esitellään Whiteheadin metafyyminen järjestelmä pääpiirteittäin, jonka jälkeen esitellään Platonin *Timaios* -dialogissa esittämä käsitys säiliöstä. Tämän jälkeen esitellään Whiteheadin tulkinta säiliöstä ja sen osuus hänen metafyyisessä järjestelmässään. Lopuksi tarkastelen Eleonora Mingarellin ja Jan Svobodan tulkintoja siitä, miten tämä Platonin ja Whiteheadin käyttämä säiliö/sijainti tulisi ymmärtää osana Whiteheadin metafyyisistä järjestelmää, ja esitän omia huomioitani heidän tulkintoistaan Ennen etenemistä Whiteheadin metafyyiseen järjestelmään, käsittelen yleisellä tasolla häntä ajattelijana.

---

² Huomioitavaa on se, että tarkasteltavana on nimenomaisesti kosmologia filosofisesta näkökulmasta: tähtitieteessä taas kosmologialla tarkoitetaan luonnontiedettä, joka tutkii maailmankaikkeutta kokonaisuutena.

³ Esimerkiksi Whiteheadin mukaan ”yhtään oliota ei voida käsittää täysin irrallaan maailmankaikkeuden järjestelmästä.” (PR, 3).

⁴ Kreikan sana *ύποδοχή* on myös käännetty suomeksi kaiken sisällyttäjäksi. Käytän säiliö-sanaa, koska se vastaa paremmin englannin kielistä *receptacle*-sanaa.

2. Yleiskatsaus Whiteheadiin ajattelijana

Alfred North Whitehead (1861–1947) oli matemaatikko, loogikko, opettaja, fyysikko, hallintovirkamies ja filosofi. Whitehead on tunnettu varmasti parhaiten tekemästään yhteistyöstä oppilaansa Bertrand Russellin (1872–1970) kanssa kolmiosaisessa *Principia Mathematica* -teoksessa sekä lakonisesta lausahduksestaan, että eurooppalainen filosofinen perinne on reunamerkitöjä Platoniin. Whitehead oli pitkään tuntemattomampi monille metafysiikkona, eivätkä hänen filosofiset näkemyksensä ole useinkaan löydettävissä filosofian perusteoksista. Nähdäkseni tämän voidaan katsoa johtuvan ainakin kahdesta syystä. Ensinnäkin Whiteheadin metafysiikkaa käsittelevät teokset ilmestyivät analyyttisen filosofian alkuvaiheilla. Tällöin etenkin looginen atomismi ja looginen positivismi olivat juuri nousemassa filosofian valtavirtaan (Preston 2021, Johdanto). Whiteheadin esittämä metafyyminen teoria ei siis ollut ns. ajanhermoilla. Toisena syynä on se, että Whiteheadin metafyymsisen järjestelmän yhtenä keskeisenä osana on Jumala, vaikkakaan kyseessä ei ollut Jumala juutalaiskristillisen perinteen mukaisesti. Jumalan tärkeä rooli osana metafyymsistä järjestelmää ei sopinut analyyttiseen perinteeseen. Whiteheadin filosofinen järjestelmä saikin enemmän huomiota teologien joukossa.

Whiteheadin älyllinen ura voidaan jakaa kolmeen osaan. Ensimmäinen on hänen aikansa Cambridgessa vuosina 1884–1910, jolloin hän keskittyi matematiikkaan ja logiikkaan. Toisena ajanjaksona on hänen Lontoon vuotensa 1910–1924, jolloin hän keskittyi kasvatuksen filosofiaan, tieteenfilosofiaan ja fysiikkaan. Viimeisenä on hänen aikansa Yhdysvalloissa Harvardissa 1924–1947, jolloin hän keskittyi metafysiikkaan. (Desmet & Irvine 2018, Johdanto.) Menevämmä sen tarkemmin muihin Whiteheadin filosofisiin ajatuksiin, voidaan kuitenkin esittää muutamia huomioita siitä, minkälaisista lähtökohdista Whitehead lähti rakentamaan metafyymsistä näkemystään. Esimerkiksi tieteenfilosofiassaan Whitehead kritisoi Albert Einsteinin kehittämää yleistä suhteellisuusteoriaa ja hän kehitti vaihtoehdoisen, geometriaan perustuvan teorian vastaamaan Einsteinin teoriaa avaruudesta ja painovoimasta. Yleisesti voidaan huomioida, että Whiteheadin mukaan tieteen tulisi muuttaa tutkimuskohteekseen tapahtumat (engl. *events*) substanssien sijaan.

Yhtenä Whiteheadin metafyymsiseen järjestelmään vaikuttaneena käsityksenä voidaan pitää hänen käsitystään luonnon kahtiajakautuneisuudesta (engl. *the Bifurcation of Nature*). Tämä tarkoittaa sitä, että Whiteheadin mukaan tieteessä on tehty merkittävä virhe, kun luonto on jaettu

kahteen erilliseen osa-alueeseen. Yksi osa-alue on luonto tietoisesti ymmärrettävissä olevana ja toinen osa-alue on luonto, joka on tietoisuuden syy. Ensimmäinen näistä on mielensisäinen maailma, joka sisältää omat lakinsa, ja toinen näistä on mielen ulkopuolinen maailma, jossa on myös omat lakinsa. (CN, 31) Esimerkkinä Whiteheadin mukaan tällaisista näkemyksistä on René Descartesin (1596–1650) tekemä jaottelu mieleen ja ruumiiseen, jossa nämä kaksi ovat toisistaan erillisiä sekä toimivat erilaisten lakien alaisina.

Toinen Whiteheadin varhaisessa vaiheessa kehittämä virhepäätelmä väärin asetetusta konkreettisuudesta (engl. *the Fallacy of Misplaced Concreteness*) vaikutti hänen käsitykseensä filosofiasta ja sen tehtävästä. Tämän virhepäätelmän mukaan abstraktit asiat on sekoitettu konkreettiin, eli abstraktien ajatellaan kuuluvan konkreettisten joukkoon ja nämä abstraktiot pyritään kuvaamaan vielä abstraktimpina, joka aiheuttaa hämmennystä filosofian piirissä (Desmet & Irvine 2018, 4). Filosofian päämääränä on Whiteheadin mukaan haastaa tieteelliset puolittouudet, jotka muodostavat tieteen ensimmäiset periaatteet. Filosofia käyttää tässä apunaan kieltä muuttaakseen tiedettä samalla tavoin, kuin fysikaalisissa tieteissä muotoillaan uudelleen jo olemassa olevia laitteita. (PR, 10–11.) Tiedettä ja filosofiaa yhdistää se, että kumpikin pyrkii ymmärtämään faktoja esimerkkeinä yleisistä periaatteista (AI, 140). Filosofian pitäisikin lopulta selittää se, kuinka abstraktit asiat syntyvät konkreettisista asioista. Metafyysikan tulisi Whiteheadin mukaan tarkastella myös tiedettä, taidetta, moraalia ja uskontoa osana metafyyssistä käsitejärjestelmää. Seuraavaksi siirryn tarkastelemaan Whiteheadin metafyyssistä järjestelmää, jota hän kutsuu organismin filosofiaksi ja spekulatiiviseksi filosofiaksi.

3. Organismin filosofia

Metafyysikassa täytyy Whiteheadin mukaan tutkia perustavia propositioita, eli Aristoteleen ensimmäisiä periaatteita. Nämä ovat perustavanlaatuisia ja ensisijaisia filosofisia kysymyksiä, olevan tutkimista olevana. Filosofia itsessään on erillisten, mutta keskinäisriippuvaisten tutkimuksien muodostama kokonaisuus ja näiden tutkimusalojen joukossa metafyysikka on perustavanlaatuisinta (Leclerc 1958, 29–30). Verrattaessa muihin prosessifilosofeihin, kuten Herakleitosiin, Whitehead erottautuu joukosta siinä, ettei hän kannattanut ajatusta tulemisen ikuisesta jatkuvuudesta ilman mitään pysyvyyttä tai samankaltaisuutta, vaan painotti että prosessit ovat tapahtumallisia, singulaarisia ja prosesseihin kuuluu katkoksellisuus (PR, 35). Hän muistuttaa, että länsimainen filosofia on suurimman osan historiastaan jättänyt huomioimatta

todellisuuden virtaavuuden käsittäessään todellisuuden koostuvan staattisista kategorioista. (PR, 209) Yhtenä esimerkkinä staattisuudesta on Aristoteleen käsitys metafysiikasta, jossa substanssilla on ominaisuuksia ja muoto määrittää kunkin tietyn olion olemisen tavat. Tämä substanssi saa etusijan olevaisuuden tarkastelussa.

Whitehead rakentaa metafyyssisen järjestelmänsä etenkin kolmessa kirjassa: *Science and The Modern World* (1926), *Process and Reality* (1929) ja *Adventures of Ideas* (1933), jotka hänen mukaansa voidaan lukea erikseen, mutta ne täydentävät toisiaan (AI, vii). Näistä *Process and Reality* on hänen magnum opuksensa ja siinä hänen metafyyssinen järjestelmänsä on laaja-alaisimmin esitelty. Ensimmäisessä osassa teosta suurin osa filosofisen järjestelmän käsitteistä esitellään pintapuolisesti ja lopun teoksesta (osat II–V) tehtävänä onkin selventää esitettyjä käsitteitä. Teosta pidetään – hyvästä syystä – erittäin vaikeana ja monisyisenä. Tätä vaikeaselkoisuutta voi osaltaan selittää se, että Whitehead sai uusia ajatuksia ja näkemyksiä kesken kirjoittamisprosessin, eikä hän palannut takaisin korjaamaan jo kirjoitettua tekstiä⁵ (Cobb Jr. 2015, 3). Hän myös pyrki laajentamaan sanojen merkitysten rajoja (PR,4):

Sanat ja lauseet on ulotettava niiden yleistä käyttöä laajemmalle; ja kuinka ikinä kielen osa-alueet vakiintuvatkaan teknisiksi yksityiskohdiksi, niin ne ovat edelleen metaforia, jotka äänettömästi vetoavat mielikuvitukselliseen harppaukseen.⁶

Whitehead kutsuu metafyyssistä järjestelmänsä spekulatiiviseksi filosofiaksi ja organismin filosofiaksi. Tämä esitellään seuraavaksi aloittaen seuraavassa luvussa järjestelmän keskeisistä pääkäsitteistä ja siirtyen sitten käsittelemään näiden pääkäsitteiden suhdetta kokonaisjärjestelmään. Tärkeimpinä käsitteinä tutkielmassa ovat aktuaaliset tapahtumat/aktuaaliset oliot sekä ikuiset objektit, joten esittämäni järjestelmän tarkastelu pyrkii selventämään ensisijaisesti näitä käsitteitä. Tämä järjestelmä on hyvin laaja eikä sen kaikkien vivahteiden tarkastelu ole tutkielman aiheen kannalta tarpeellista. Organismien filosofian esittelyn tekee osaltaan hankalaksi se, että käsitteet ovat keskinäisriippuvaisia toisistaan, jolloin yhden käsitteen tarkastelu tarvitsee jo tietyllä tavoin muidenkin käsitteiden ymmärtämistä. Tämän vuoksi käsitteiden tarkastelun jälkeen esitetään vielä yhteenveto tärkeimmistä peruskäsitteistä. Kokonaisjärjestelmän

---

⁵ Voidaan sanoa, että teosta tulisi lukea ennemminkin mutkitellen kuin lineaarisesti (Stengers 2008, 109).

⁶ Ongelmalliseksi muodostuu myös se, että prosessifilosofisia näkemyksiä on vaikea lopulta esittää kielen avulla, joka perustuu staattisiin olioihin ja substanssimetafysiikan oletuksiin. Kielen avulla ei pystytä kuvailemaan ko-koikaista muutosta ja liikettä, vaan kieli ns. pilkkoo todellisuutta kiinteärajaisiksi olioiksi.

tarkoituksena on pystyä käsittelemään Whiteheadin esittämää tulkintaa Platonin säiliön käsitteestä, jota Whitehead tarkastelee vasta myöhemmässä *Adventures of Ideas* -teoksessa.

Ennen siirtymistä itse käsitteisiin on hyvä tehdä yksi tarkentava huomautus. Whitehead kehitti uusia filosofisia käsitteitä, mutta hän antoi myös uusia merkityksiä jo olemassa oleville käsitteille. Yhtenä esimerkkinä on kokemus. Yleisesti kokemus ja kokemuksellisuus liitetään tietoisuuteen ja siihen liittyy subjektin saama aistihavainto. Tämä subjekti, joka omaa kokemuksia on paikka- ja aikaorientoitunut elollinen olento. Tällöin esimerkiksi kivet, metallit tai kemialliset yhdisteet eivät voi omata kokemuksia. Whitehead ymmärtää kokemuksen laajemmin: hänelle kokemus viittaa yhteyteen, joka liittyy niin elollisiin kuin elottomiin. Kokemus on kommunikaatioita ympäröivän todellisuuden kanssa. Esimerkiksi protonien ja neutronien voidaan sanoa tällöin omaavan kokemuksia. Whitehead ei pyrkinyt antamaan kuvausta todellisuudesta itsessään, vaan hänen mukaansa todellisuus on aina todellisuutta kokemuksen kautta (Kraus 2019, 46). Kokemus on maailmaan osallistumista ja sen aktiivista tuottamista. Niinpä ”subjektien kokemuksesta irrallaan ei ole mitään, mitään, mitään, ei yhtään mitään.” (PR, 167)⁷

3.1. Aktuaaliset oliot ja ikuiset objektit

Whiteheadin mukaan kaikki entiteetit kuuluvat johonkin kahdeksasta olemassaolonkategoriasta, joista aktuaaliset oliot (engl. *actual entities*) sekä ikuiset objektit (engl. *eternal objects*) eroavat muista kuudesta kategoriasta siinä, että ne ovat lopullisia, kun taas muut kuusi ovat olemassaolonsa suhteen välillisiä: eli ne ovat olemassa ainoastaan suhteessa muihin kategorioihin (PR, 22).⁸ Aktuaaliset oliot (tai aktuaaliset tapahtumat (engl. *actual occasions*)) ovat lopullisimpia asioita, joista todellisuus muodostuu, eikä ole mitään, joka olisi todellisempaa kuin ne (PR, 18).⁹ Aktuaalisuudella tarkoitetaan todella toteutunutta ja sen vastakohtana toimii potentiaalisuus, joka on mahdollisuutta olla jonkinlainen, mutta kuitenkin vielä toteutumattomana. Whitehead esittää ontologisen periaatteen (engl. *ontological principle*), jonka mukaan

---

⁷ Suomennos artikkelista Pyyhtinen & Tamminen 2014, 110.

⁸ Loput kategoriat ovat: tarttuma (engl. *prehension*), verkosto (engl. *nexus*), subjektiivinen muoto (engl. *subjective form*), propositiot, monimuotoisuus (engl. *multiplicity*) ja kontrastit. Suurin osa kategorioista käsitellään tutkielmassa, mutta pääpaino on näissä kahdessa perustavammanlaatuisimmassa kategoriassa.

⁹ Whitehead käyttää aktuaalisen tapahtuman ja aktuaalisen olion käsitteitä muutoin synonyymeinä, mutta erottaa sen, että tapahtumat ovat ajallisia ja oliot taas eivät välttämättä ole ajallisia. Enemmän tästä luvussa 3.3.

itsenäisesti ja vapaasti valita minkä ikuisen objektin mukaisesti ne luovat lisäarvoa.¹¹ Ikuiset objektit ovat olemukseltaan abstrakteja ja ne ovat ymmärrettävissä itsessään ilman viittausta johonkin tiettyyn kokemukselliseen tapahtumaan. Aktuaalisuus on erinäisten potentiaalisuuksien joukosta valitsemista. (SMW, 197–198) Eli ikuiset objektit ovat abstraktien käsitteiden tavoin ymmärrettävissä ilman, että ikuinen objekti tulisi olla osa juuri jotain tiettyä objektia. Aktuaalisuudessa jokin mahdollisuus toteutuu kaikkien mahdollisuuksien joukosta.

Aktuaalisten olioiden liittyminen toisiinsa selittyy Whiteheadin filosofiassa aktuaalisen maailman (engl. *actual world*) käsitteellä. Se koostuu kaikista tietyn aktuaalisen olion menneisyydessä olevista aktuaalisista olioista, eli kaikista niistä, jotka ovat saavuttaneet objektiivisen kuolemattomuuden (engl. *objective immortality*). Tämä tarkoittaa sitä, että nämä tuhoutuneet aktuaaliset oliot voivat vielä vaikuttaa muihin aktuaalisiin olioihin, vaikka ne eivät enää ole itsessään aktiivisia: ne ovat olemassa subjekteja varten. Huomioitavaa on se, että aktuaalinen maailma on relativistinen käsite kuten sana tänään: aktuaalinen maailma on tietyn aktuaalisen olion perspektiivistä tarkasteltu menneisyys.¹² Koska kaikki aktuaaliset oliot määrittävät itse oman aktuaalisen maailmansa niistä aktuaalisista olioista, joista se on peräisin, niin tämä tarkoittaa sitä, ettei kahdella aktuaalisella oliolla voi olla täysin identtisiä aktuaalisia maailmoja. (PR, 210)¹³ Aktuaaliseen maailmaan liittyy potentiaalisuus, kuten Whitehead kirjoittaa (PR, 80):

Uuden luomuksen on synnyttävä aktuaalisesta maailmasta yhtä paljon kuin puhtaasta potentiaalisuudesta: se syntyy kokonaisesta universumista eikä ainoastaan pelkistä abstrakteista osista. Se myös lisää universumiin. Täten jokainen aktuaalinen olio syntyy siitä universumista, joka juuri sille on olemassa. Kausaatio ei ole muuta kuin yksi sen periaatteen lopputulos, jonka mukaan kaikkien aktuaalisten olioiden on sisällytettävä sen aktuaalinen maailma.

---

¹¹ Tämä valinta ei ole kuitenkaan täysin vapaa, vaan menneiden aktuaalisten tapahtumien tekemillä päätöksillä on merkitystä myös tämän kyseisen aktuaalisen tapahtumien päätöksenteossa (PR, 43). Tätä voidaan selvittää ajattelemalla ihmisen omaamien aiempien kokemusten suhdetta tähän hetkeen: nämä aiemmat kokemukset vaikuttavat henkilön toimintaan tässä hetkessä, mutta valintojen tekemistä tässä tilanteessa voidaan silti pitää tiettyllä tavoin vapaana. Tästä enemmän myöhemmin.

¹² Nämä maailmat ovat myös prosessuaalisia: ”Aktuaalinen maailma on prosessi, ja tämä prosessi on aktuaalisten olioiden tulemista.” (PR, 22)

¹³ Aktuaaliset oliot voivat olla keskenään samanaikaisia silloin, jos kumpikaan niistä ei kuulu toisensa aktuaaliseen maailmaan. (PR, 66)

Ikuiset objektit ovat näitä puhtaita potentiaalisuuksia. Kokonaisjärjestelmän kannalta on oltava erinäisiä mahdollisuuksia, joista aktuaaliset oliot voivat tehdä päätöksen. (Leclerc 1958, 99)

Ikuiset objektit voivat olla joko yksinkertaisia, jolloin niitä ei voida tarkemmin analysoida¹⁴, tai kompleksisia, jotka ovat monista eri kokemuksellisista asioista muodostuvia kokemuksia. Esimerkkinä kompleksisesta ikuisesta objektista on se, että katson ulos ikkunasta ja näen niin puita, autoja, taivaan kuin myös rakennuksia, ja samanaikaisesti koen lämmön ihollani, kuulen erinäisiä ääniä ja havainnoin monia värejä. Tästä kokemuksesta abstrahoitu ilon tunne, jota edellä kuvailtu henkilössä saa aikaan, olisi kompleksinen ikuinen objekti. (Cobb Jr. 2015, 24) Ikuiset objektit voidaan myös lajitella kahteen eri lajiin: subjektiivisiin sekä objektiivisiin. Edellä ollut ilon tunne kuuluu subjektiiviseen lajiin ja esimerkiksi ympyrämäisyys tai kolmiomaisuus kuuluu objektiiviseen lajiin. (PR, 291)

Ikuisten objektien roolia voidaan selventää seuraavalla analogialla: Haluan rakentaa jotain ja oletetaan, että minulla on sekä kaikki mahdolliset materiaalit ja tarvikkeet, että myös ammattitaito rakentaa se, minkä haluan rakentaa. Eli se mitä valmistan, on minun päätettävissäni. Tarvitsen kuitenkin ohjeet siihen, millä tavalla juuri se, mitä haluan rakentaa, on rakennettavissa. Nämä ohjeet ovat ikuiset objektit. Vaikka valmistankin jotain ohjeen mukaan, niin ohje on edelleen olemassa: ohje on myös muiden käytettävissä ja muut voivat valita sen, käyttävätkö he tätä ohjetta vai jotain muuta.

Ikuisilla objekteilla on kaksi eri puolta, joista toinen on ikuisten objektien julkinen puoli, jolloin ne ovat universaaleja määreitä. Toisaalta ikuiset objektit voivat myös olla samanaikaisesti yksityiseltä puoleltaan koettuja, jolloin ne ovat kvaliteetteja. (PR, 290) Esimerkiksi voidaan ottaa sininen väri, joka kuuluu aistimääreinä yksinkertaisimpaan ikuisten objektien lajiin. Sininen voidaan mieltää yhtäältä yleiskäsitteenä ja toisaalta koettuna kvaliteettina.

Aktuaalisista olioista ja ikuisista objekteista on tähän asti keskusteltu yksittäin, mutta ne kuitenkin liittyvät elimellisesti toisiinsa. Ymmärtääksemme sitä, miten tämä tapahtuu, tulee tarkastella muutamaa Whiteheadin omaperäisintä filosofista ideaa: tarttumaa ja yhteenkasvamista.

---

¹⁴ Esimerkkinä käy väri, joka on ”[...] ikuinen. Se aaveen tavoin kummittelee ajassa. Se tulee ja menee. Mutta mihin se tuleekaan, niin se on se sama väri. Se ei selviä, kuin ei myöskään elä.” (SMW, 107)

3.2. Tarttuma ja yhteenkasvaminen

Kun aktuaalinen olio on tehnyt päätöksen eikä ole siten enää aktiivinen, niin siitä on tullut osa muiden aktuaalisten olioiden menneisyyttä osana näiden aktuaalisten olioiden aktuaalista maailmaa (PR, 43). Ollessaan näitä muiden aktuaalisten olioiden osia, ne ovat objektiivisesti kuolemattomia (engl. *objectively immortal*). Tätä jatkuvuutta, jossa tuhoutuneet aktuaaliset tapahtumat jatkavat vaikuttamista tuleviin aktuaalisiin tapahtumiin, kutsutaan tarttumaksi (engl. *prehension*). Tarttumassa mennyt aktuaalinen tapahtuma sisällytetään osaksi uutta aktuaalista tapahtumaa ja tämä tarttuma kohdistuu myöhemmin käsiteltävään fyysiseen napaan. Tarttumaan sisältyy sekä objektiivisesti annettu aines (engl. *objective datum*), joka on se, mihin tarttuminen tapahtuu¹⁵, että subjektiivinen muoto (engl. *subjective form*), joka on se tapa, miten tarttuminen tapahtuu. (Cobb Jr. 2015, 29; PR, 23)¹⁶ Aktuaalisella oliolla on subjektiivinen tavoite (engl. *subjective aim*), joka on niiden pyrkimys lisätä arvoa tuleville tapahtumille. Siinä aktuaalisen tapahtuman subjektiivisuus päättää itsenäisesti oman täydellistymisen (PR, 69). Whitehead jakaa tarttuman positiiviseen ja negatiiviseen, joista ensimmäistä kutsutaan myös tunteeksi. Negatiivinen tarttuma poistaa todellisuuden osia, jotta näitä ei enää kyettäisi tuntemaan. (Cobb Jr. 2015, 35)

Tarttumaa voidaan selventää ajattelemalla tämänhetkistä kokemusta olemassaolosta: tätä hetkeä ennen on ollut kokemuksellisia tiloja, jotka ovat nyt menneitä, mutta ne ovat edelleen osa tätä hetkeä menneinä kokemuksellisina hetkinä. Jo tapahtuneina ne eivät ole enää sellaisia hetkiä, joissa voidaan tehdä aktiivisia päätöksiä, mutta objektiivisina menneinä hetkinä niillä on edelleen vaikutusta nykyhetkeen. Ne voivat ohjata erinäisiä toimintatapoja ja niiden avulla voidaan tulkita päätöksiä nykyhetkessä.

Kuten aiemmin on jo esitetty, Whitehead kritisoi länsimaisessa filosofiassa ollutta käsitystä luonnon kahtiajakautuneisuudesta, eli ajatusta siitä, että mieli ja keho ovat toisistaan erilliset ja niihin vaikuttavat eri lait. Whiteheadin mukaan fyysinen ja mielellinen kuuluvat osaksi kaikkia aktuaalisia olioita. Näihin olioihin kuuluu kaksi olemusta, jotka Whitehead kuvaa

---

¹⁵ Eli aiempi aktuaalinen tapahtuma, joka on nyt objektina seuraaville aktuaalisille tapahtumalle.

¹⁶ Subjektiivisia muotoa voi olla montaa eri lajia, kuten tunteita, arvostuksia ja tietoisuutta. (PR, 24.) Sama aistihavainto voidaan siis monien eri subjektien toimesta kokea eri tavoin. Esimerkiksi kaksi naapuria voivat kokea kolmannen naapurin rumpujensoiton eri tavoin: yksi ärsyyntyy soitosta ja toinen nauttii siitä.

kaksinapaisella sauvalla, jonka toinen napa on fysikaalinen ja toinen napa on käsitteellinen. Näistä ensimmäinen sisältää fysikaalisia tunteita, eli tämä fysikaalinen osa ottaa saamansa datan menneisyydestä, mutta se ei itse voi vaikuttaa osallistumalla ja ohjaamalla tulevaa. Jälkimmäinen sisältää käsitteellisiä tunteita, jotka ovat tunteita potentiaalisuuksista, kuten ikuisista objekteista tai fyysisten ja käsitteellisten tunteiden yhdistelmiä. (Cobb Jr. 2015, 40) Merkittävänä erona näiden napojen välillä on se, että fysikaalinen napa on osa ajallisuutta, kun taas käsitteellinen napa on ajaton. (PR, 248) Kaikkia aktuaalisia olioita yhdistää se, että kumpikin näistä navoista kuuluu osaksi aktuaalisia olioita, vaikka niiden suhteellinen merkittävyys voi vaihdella aktuaalisten olioiden mukaan. Käsitteelliset tunteet eivät välttämättä ole tietoisia. (PR, 239)

Yhteenkasvamisessa (engl. *concrecence*¹⁷) moneus kasvaa yhteen yhtenäiseksi ykseydeksi (PR, 211). Tämä tarkoittaa sitä, että aktuaalisesta oliosta tulee täysin aktuaalinen siinä vaiheessa, kun tulemisenprosessi konkretisoituu, eli aktuaalinen olio menettää subjektiivisen tavoitteensa ja aktuaalinen olio on vastedes objektiivisesti kuolematon (eli täydellistyminen tapahtuu). (PR, 87, 245) Kuten on jo tullut ilmi, niin aktuaalisten tapahtumien lisäksi järjestelmä tarvitsee ikuiset objektit, jotka luovat pysyvyyttä aktuaalisten tapahtumien tuhoutuessa. Vielä ei ole kuitenkaan selvitetty sitä, miten nämä ikuiset objektit vaikuttavat aktuaalisiin tapahtumiin. Tätä voidaan selventää esimerkin avulla. Kuvitellaan pihalle puu, missä on keltaiset lehdet. Ne ovat tietynlaista väriä, mutta ne voisivat olla myös muunkaltaisia, samoin kuin yksittäinen lehti voisi olla erivärinen kuin se juuri on. Nämä kaikki värit, eli ikuiset objektit, ovat osa aktuaalisten tapahtumien potentiaalisuuksia: ne ovat aina olemassa ja siinä mielessä myös aina potentiaalisia, mutta on tietyn aktuaalisen tapahtuman päätettävissä, minkä ikuisen objektin se toteuttaa. Tätä valintaa, jossa aktuaalinen tapahtuma valikoi ikuisten objektien joukosta sen, jonka mukaisesti se tahtoo luoda lisäarvoa todellisuudelle, kutsutaan ingressioksi (engl. *ingression*) (PR, 29). Tarttuman liittäessä edeltävät aktuaaliset tapahtumat toisiin aktuaalisiin tapahtumiin, niin ingressiossa ikuiset objektit liitetään aktuaalisiin tapahtumiin.¹⁸ Kuten aktuaalisten

---

¹⁷ Whiteheadin kehittämä englanninkielinen uudissana *concrecence* on johdettavissa latinan kielen verbistä *concreco*, joka tarkoittaa yhteenkasvamista. (AI, 236)

¹⁸ Aktuaalisten tapahtuman toimesta, koska aktuaalinen tapahtuma on se, joka omaa subjektiivisuuden ja tekee päätöksen subjektiivisen tavoitteensa perusteella.

tapahtumien kohdalla kerrottiin, ne eivät ole pysyviä vaan ne tuhoutuvat. Ikuiset objektit sitä vastoin luovat pysyvyyttä todellisuuteen.¹⁹

Ingressiossa aktuaalinen tapahtuma valikoi mahdollisista potentiaalisuuksista jonkin ikuisen objektin. Tätä keräytymän lopputulosta Whitehead kutsuu täyttymykseksi (engl. *satisfaction*). Subjektiiivisen tavoitteen tarkoituksena on tuottaa arvoa niin aktuaaliselle tapahtumalle itselleen, kuin myös tuleville tapahtumille. Täyttymyksessä potentiaalisuudesta tulee aktuaalisuutta. (PR, 211) Täyttymyksen kokenutta aktuaalista tapahtumaa Whitehead kutsuu käsitteellä superjektiksi (engl. *superject*), joka toimii objektiivisesti annettuna muille aktuaalisille tapahtumille. Aktuaaliset oliot ovat samanaikaisesti sekä subjekteja ja superjekteja (PR,29): ”Aktuaalinen olio on samalla sekä kokeva subjekti ja sen kokemusten superjektiksi. Se on subjekti-superjektiksi, eikä kumpikaan näistä kuvauksen puolista voi hävitä hetkeksikään.”

Näiden ikuisten objektien ja aktuaalisten tapahtumien lisäksi esitellään vielä yksi kahdeksaan olemassaolonkategoriaan kuuluva kategoria. Puhtaiden potentiaalien (eli ikuisten objektien) lisäksi on olemassa epäpuhtaita potentiaaleja, jotka eroavat puhtaista siinä, että ne ovat sidoksissa aktuaalisuuteen. Whitehead kutsuu näitä propositioiksi. (PR, 22) Perinteisesti propositiolla tarkoitetaan lausetta tai merkkiä, joka ilmaisee sisältöä tai merkitystä niin, että lause tai propositio voi omata totuusarvon. Whiteheadille propositio on olio, joka on joko aktuaalinen olio tai aktuaalisten olioiden verkosto, joka on sulautunut yhteen yksinkertaisen tai kompleksisen ikuisen objektin kanssa. (PR, 22, 256) Nämä propositiot voivat omata Whiteheadin mukaan totuusarvon siinä merkityksessä, onko kyseinen propositio toteutunut vai ei.

Yleisesti voidaan sanoa, että propositiossa niin aktuaalinen olio (tai oliot) kuin myös ikuiset objektit ovat menettäneet joitain ominaispiirteitään. Esimerkiksi ikuiset objektit itsessään omaavat kyvyn viitata mihin tahansa (mahdolliseen) aktuaaliseen olioon. Jos kuitenkin ikuinen objekti on osana propositiota, niin tällöin sillä on kyky viitata ainoastaan niihin aktuaalisiin olioihin, jotka ovat osa tätä kyseistä propositiota. Tällöin ikuisesta objektista on tullut proposition predikatiivinen osa. (PR, 257; Cobb Jr. 2015, 46–47)

---

¹⁹ ”[...]muodot, eivätkä substanssit, ovat pysyviä. Muodot kärsivät muuttuvista suhteista; aktuaaliset oliot ’tuhoutuvat ikuisesti’ subjektiivisesti, mutta ovat objektiivisesti kuolemattomia.” (PR, 29)

Ennen paneutumista siihen, miten näistä aktuaalisista tapahtumissa ja ikuisista objekteista muodostuu sen kaltaisia asioita kuten ihmisiä, taloja, vuoria ja tuoleja, tulee tarkastella Whiteheadin järjestelmän kannalta tärkeitä käsitteitä: Jumalaa ja luovuutta.

3.3. Jumala ja luovuus

Whiteheadia voidaan pitää siinä mielessä valtavirrasta poikkeavana 1900-luvun alun filosofina, että hänen metafyyssisen järjestelmänsä yhtenä tärkeänä osana on Jumala. Hänen mukaansa maailmassa ei voisi olla mitään uutta, eikä myöskään järjestystä ilman Jumalan väliintuloa. Whiteheadille Jumala onkin uutuuden elin (engl. *the organ of novelty*) (PR, 67). Järjestelmä tarvitsee Jumalaa kolmen syyn vuoksi: Ensinnäkin Jumala toimii yhdistävänä tekijänä ikuisten objektien liittämisessä aktuaalisuuteen²⁰, toiseksi Jumala objektivoi²¹ aktuaaliset oliot (aktuaaliset oliot tuhoutuvat, mutta ne toimivat edelleen objektiivisesti kuolemattomina), ja kolmanneksi Jumala toimii välittäjänä aktuaalisuuden ja potentiaalisuuden välillä, joka mahdollistaa uusien asioiden syntymisen sekä kehityksen. (PR, 46; Sherburne 1981, 225–227) Jumala ei ole kuitenkaan metafyyssisten periaatteiden ulkopuolella, vaan Jumala on valaiseva esimerkki niistä. Jumalan alkuperäisyys ei tarkoita, että Jumala on ennen kaikkea luomista vaan Jumala on kaikessa luomisessa mukana (PR, 343). Tämä luomisessa mukana oleminen havainnollistuu Jumalan roolissa olla välittäjänä potentiaalisuuden ja aktuaalisen välillä.

Luovuus (engl. *creativity*) on tärkeä rakenneosa koko järjestelmän kannalta, sillä se tekee prosessista ymmärrettävän. Kokonaisuutena järjestelmä on jatkuva prosessi, jossa aktuaaliset oliot seuraavat toisiaan toteutuessaan ilman päätepistettä. Luovuus kuuluu Whiteheadilla perimmäisyyden kategorioihin (engl. *The Categories of Ultimate*) moneuden ja ykseyden kanssa, ja sitä tuleekin tarkastella suhteessa moneuteen ja ykseyteen. Ykseys tarkoittaa olioiden singulariteettia ja moneus disjunkttiivista monimuotoisuutta²². Hänen mukaansa disjunktioista (tai-lauseista) konjunktioon (ja-lauseisiin) siirtyminen on perimmäinen metafyyssinen periaate. (PR, 21) Ykseydellä tarkoitetaan Whiteheadin mukaan yleistä ajatusta, joka on määräisten ja epämääräisten

---

²⁰ Tämä johtuu ontologisesta periaatteesta, jonka mukaan olemassaolevat, havaittavat asiat, eivät ole vain ilmestyneet jostain maailmaan, vaan ne on saatu abstrahoinnin avulla aktuaalisista tapahtumista (PR, 73).

²¹ Objektivoinnissa jokin asia saatetaan yleispätevän tarkastelun piiriin.

²² Tätä voi havainnollistaa ajattelemalla esimerkiksi ihmisen koostumista monista soluista: ne ovat eroteltavissa (tämä tai tuo solu), mutta ne ovat kuitenkin yhdessä osa monimuotoisuutta (ihmiskeho).

artikkelien käytössä, demonstratiivien käytössä ja relatiivisanojen käytössä. (PR, 21) Sillä erotetaan jokin joukosta. Moneudella tarkoitetaan ykseyden vastakohtaa: monista ”erillisistä” asioista koostuvaa, joka voidaan jakaa. Käsitykseni mukaan tässä voidaan ajatella esimerkiksi aktuaalisten tapahtumien muodostamia kokonaisuuksia yhdessä ikuisten objektien kanssa ja näistä muodostuvia kokonaisuuksia, propositioita.

Whitehead kutsuu Jumalaa luovuuden alkuperäisesimerkiksi, joka ei kuitenkaan tarkoita sitä, että Jumala on osa kaikkien muiden aktuaalisten tapahtumien historiaa siinä merkityksessä, että kyettäisiin mieltämään hetki, jolloin Jumala oli ainoa aktuaalinen olio. Jumala tarvitsee muita aktuaalisia tapahtumia yhtäläisessä määrin kuin ne tarvitsevat Jumalaa. (Leclerc 1958, 194–195; PR, 225) Jumala antaakin alkutavoitteen (engl. *initial aim*) aktuaalisille tapahtumille, jonka perusteella niillä on oma kausaationsa (PR, 244). Ilman tätä alkutavoitetta kaikilla aktuaalisilla tapahtumilla olisi liikaa vaihtoehtoja, joista ne voisivat tehdä valinnan. Tämän perusteella niillä on selkeämmät vaihtoehdot, joiden avulla ne voivat kasvattaa kokonaisuuden arvoa.

Vaikka muuten Whitehead käyttääkin aktuaalisia tapahtumia ja aktuaalisia olioita keskenään synonyymeinä, niin näillä termeillä on se ero, että aktuaalisella tapahtumalla viitataan aika-avaruudelliseen sijaintiin. Koska Whiteheadin järjestelmässä Jumala on ainoa ei-ajallinen olio, niin aktuaalisen tapahtuman käsite sulkee aina pois joukostaan Jumalan (PR, 88). Mutta kuten muilla aktuaalisilla olioilla, niin myös Jumalalla on kaksi eri olemusta: alkukantainen olemus (engl. *the Primordial Nature*), joka on käsitteellinen napa ja johdettuolemus (engl. *Consequent Nature*), joka on fyysinen napa. Alkukantaisella olemuksella Whitehead tarkoittaa Jumalan roolia järjestää ikuiset objektit niin, että määrällisesti arvo lisääntyy maailmassa. Johdettuolemus taas tarkoittaa Jumalan kykyä tarttua aktuaalisiin tapahtumiin, jolloin kaikki maailmassa tapahtuvat asiat vaikuttavat Jumalaan. (Cobb Jr. 2015, 73–74)

Kaikki ikuiset objektit ovat Jumalan alkukantaisen olemuksen käsitteellisiä toteutumia²³. Jumala ei ole luonut ikuisia objekteja, vaan Jumala tarvitsee ikuisia objekteja yhtäläisesti, kuten ne tarvitsevat Jumalaa (PR, 257). Järjestys ikuisten objektien välillä luo säännönmukaisuutta todellisuuteen ja järjestys myös mahdollistaa arvonlisäyksen luovuuden avulla. Jumala toimii eräänlaisena järjestyksenasettajana. (Cobb Jr. 2015, 71)

---

²³ Eli toteutuneita käsitteellisessä navassa.

Tarkastelu on tähän asti kohdistunut perustavanlaatuisiin olioihin, joita on Whiteheadin metafyyysisessä järjestelmässä. Seuraavaksi siirrytään tarkastelemaan sitä, miten havaittavat oliot muotoutuvat näistä perustavanlaatuisista olioista.

3.4. Yhteisöt

Verkosto (engl. *nexus*) on tapahtumista koostuva joukko, jotka jakavat jonkin tietyn alkion²⁴ ja kun tällä verkostolla on myös sosiaalinen järjestys, eli aktuaaliset oliot ovat tietyssä järjestyksessä suhteessa toisiinsa, niin tällöin tätä joukkoa kutsutaan yhteisö (engl. *society*). (PR, 34) Näitä yhteisöjä on monia erilaisia. Näihin kuuluvat muun muassa seuraavat kolme. Ensinnäkin on olemassa pysyviä objekteja (engl. *enduring objects*), jotka ovat ajallisesti pysyviä ja oma-kohtaisesti jäsenyneitä yhteisöjä. Esimerkiksi molekyyli on pysyvä objekti. Toiseksi on hiukasyhteisöjä (engl. *corpuseular societies*), jotka koostuvat monista pysyvistä objekteista. Näihin lasketaan esimerkiksi kaasut ja nesteet. (PR, 34–35; Cobb Jr. 2015, 27–28) Kolmantena on jäsenyneitä yhteisöjä (engl. *structured societies*), jotka sisältävät joukossaan alemman ja ylemmän tasoisia yhteisöjä sekä verkostoja, joilla on tarkka malli jäsenyneistä keskinäissuhteista (PR, 99). Yhteisöjä on aktuaalisista olioista koostuva historiallinen tausta, joka vaikuttaa siihen, millä tavoin yhteisöt ovat muodostuneet. (PR, 90) Jäsenyneet yhteisöt jakautuvat epäorgaanisiin (esim. aurinko) ja eläviin (esim. hedelmät).

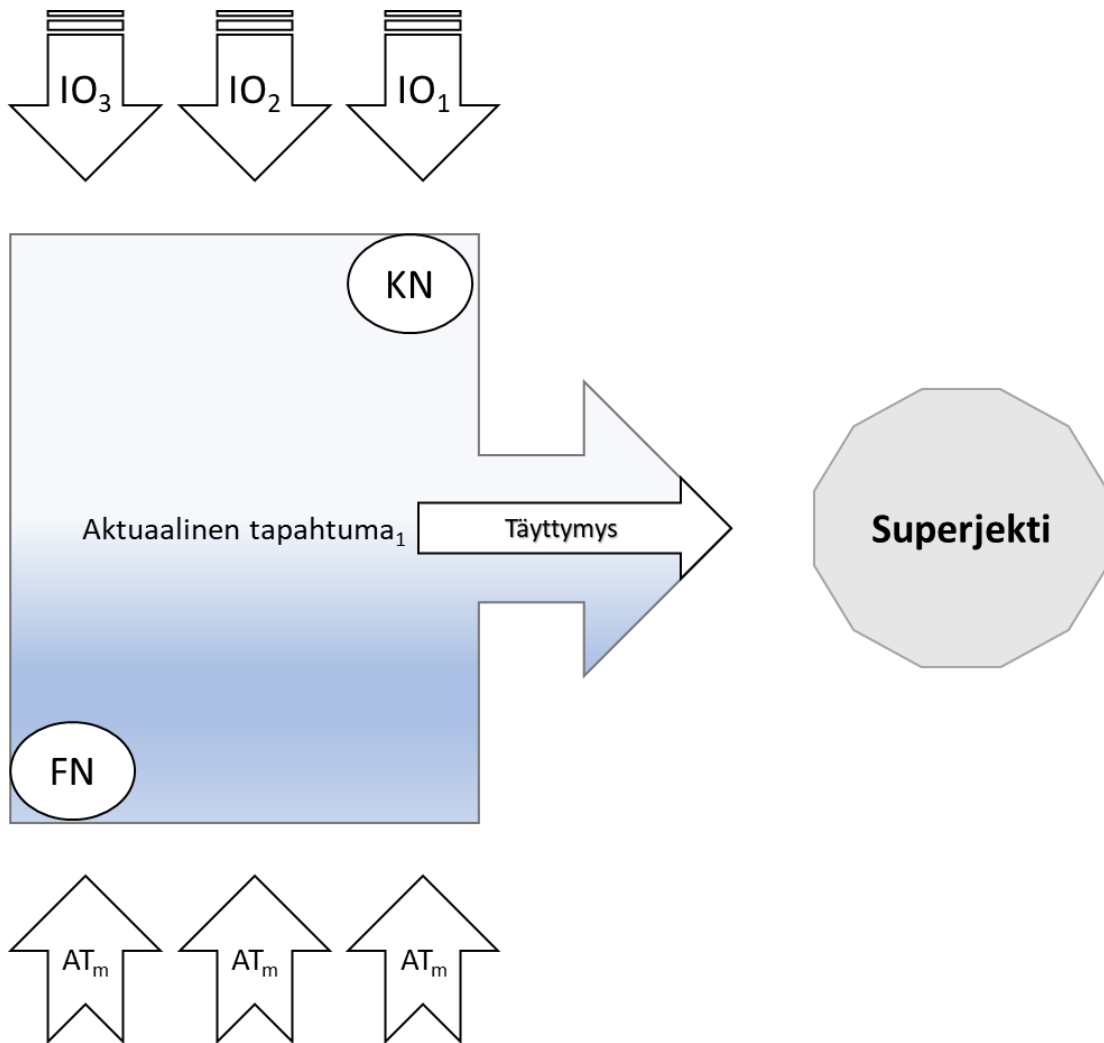
Näiden edellä esiteltyjen käsitteiden lisäksi Whiteheadin metafyyminen järjestelmä sisältää vielä muita käsitteitä ja erinäisiä jakoja jo edellä esiteltyjen käsitteiden osalta, mutta tutkielman kannalta näiden käsitteiden esittely ei ole tarpeellista. Seuraavassa luvussa esitetään yhteenvedonä edellä esitellyt käsitteet, jolloin niiden liittyminen toisiinsa tulee selvennettyä.

3.5. Yhteenvedo Whiteheadin organismin filosofiasta

Whiteheadin metafyymsisen näkemyksen tärkeiden käsitteiden suhde toisiinsa voidaan havainnollistaa seuraavalla kuvalla:

---

²⁴ Joukko-opin merkityksessä.

Kuvassa on keräytymän avulla esitetty tärkeimmät käsitteet ja niiden suhde toisiinsa. Keräytymässä moneus ja ykseys yhdistyvät ja kasvavat yhdellä. Tällä tarkoitetaan sitä, että jo tuhoutuneet aktuaaliset tapahtumat (kuvassa AT_m) ovat edelleen osa kyseisen aktuaalisen tapahtuman₁ menneisyyttä. Niillä oli yhdessä vaiheessa vielä aktiivinen rooli ja mahdollisuus täydellistää itsensä, ja luoda siten enemmän arvoa ja uutuutta todellisuuteen. Objektiivisesti kuolemattomina ne toimivat annettuna aineksena seuraaville aktuaalisille tapahtumille. Näiden lisäksi olemassa ovat myös ikuiset objektit (IO_1 , IO_2 , IO_3), jotka kaikki ovat puhtaina potentiaalisuuksina osa aktuaalista tapahtumaa. Ikuiset objektit toimivat moneutena ykseydessä: aktuaalinen tapahtuma voi tehdä päätöksen täydellistymisestä valitsemalla tästä ikuisten objektien joukosta sen, joka luo enemmän lisäarvoa todellisuuteen tulevaisuudessa. Tarttuman avulla edeltävistä aktuaalisista tapahtumista tulee fyysisen navan (FN) kautta osa aktuaalista tapahtumaa₁ ja ingression avulla ikuiset objektit tulevat osaksi aktuaalista tapahtumaa₁ käsitteellisen navan (KN) kautta. Ilman tätä ingressiosta muodostuvaa uutuutta, tämä kyseinen aktuaalinen tapahtuma₁

jatkaisi edeltävien aktuaalisten tapahtuman muodostamaa ketjua toistaen jo mennyttä, kykenevästi luomaan mitään uutta.

Fyysisessä navassa on subjektiivinen muoto, joka toimii annettuna tapana, miten tarttuma koetaan. Käsitteellisessä navassa sitä vastoin on subjektiivinen tavoite, jonka tehtävänä on ohjata kyseistä aktuaalista tapahtumaa₁ tuottamaan lisäarvoa. Päämääränä on täyttymys, josta seuraa lopputuloksena superjekti, joka voi objektiivisen kuolemattomuuden tähden olla osallisena muissa tulevilla aktuaalisissa tapahtumissa osana niiden tarttumaprosessia. Jumalan rooli kokonaisuudessa on tuoda luovuutta todellisuuteen toimimalla alkuperäisenolemuksensa perusteella mahdollistajana: Täydellistymisessä aktuaalinen tapahtuma tuhoutuu ja luo samalla uuden perspektiivin todellisuuteen, jota ei ole koskaan ennen ollut olemassa. Jumala asettaa ikuiset objektit järjestykseen, jolloin todellisuuden järjestys pysyy yllä ja uutuuden luominen todellisuuteen on mahdollista. Yhdessä monet ajallisesti toisiaan seuraavat aktuaaliset tapahtumat muodostavat yhteisöjä, joista muodostuvat substanssimetafyysikankin käsittelemät keskikokoiset fyysikaaliset objektit.

Kuten Whiteheadin filosofian yleisten piirteiden esittelyssä jo kerrottiin, on vielä Whiteheadin säiliön (engl. *receptacle*; kr. *ὑποδοχή*) ja sijainnin (engl. *locus*; kr. *χώρα*) käsitteet esittelemättä. Ennen kuitenkin Whiteheadin tulkintaa tulee tarkastella sitä, miten Platon – jolta Whitehead omaksui nämä käsitteet – käytti kyseisiä käsitteitä *Timaios* -dialogissa. Jotta dialogissa esitetyt kosmologiset näkemykset tulevat ymmärretyiksi, niin tätä ennen tulee tarkastella hieman Platonin ideaoppia, joka on mukana myös kosmologisessa teoriassa.

4. Yleistä Platonin filosofiasta

Platonin filosofiset teokset voidaan jakaa kolmeen kehitysvaiheeseen. Ensimmäistä kutsutaan varhaiseksi sokraattiseksi vaiheeksi, jossa kysymykset koskettavat eettisiä aiheita, dialogit ovat lyhyitä sekä aporeettisia, eli ne päättyvät neuvottomuuteen. Keskivaiheen teoksissa näkyvät jo Platonin kypsät filosofiset opit, joista selkeimpänä sekä merkittävimpänä länsimaisen filosofian historiassa on ideaoppi. Myöhäisvaiheessa Platon keskittyy keskivaiheen ajatusten kritisoimiseen sekä näiden aiempien ajatusten jatkokehittelyyn. (Salmenkivi 2014, 4)

Platonin kahden tason mallia ei tule pitää opinkappaleena, vaan enneminkin Platonin ajatusten alla olevana taustavisiona. Kahden tason malli on lähtökohta Platonin ajattelulle, jossa ontologia ja epistemologia eivät ole tarkasti erotettavissa toisistaan. (Thesleff 2011, 23) *Timaios*-dialogissa esitetty kosmologinen kuvaus tulee ymmärrettävämmäksi ideaopissa tehdyn erottelun jälkeen. Vaikkakin ideaoppi on Platonin filosofian yksi merkittävimmistä – yhteiskuntafilosofisten ajatusten lisäksi – anneista länsimaiselle filosofialle, niin tulee kuitenkin muistaa se, ettei Platon tarjoa täsmällistä kuvausta koko teoriasta yhdessä dialogissa, vaan ajatukset ideaopista ovat jakautuneet moniin eri teoksiin.

4.1. Ideaoppi

Platon käsitti metafysisen todellisuuden jakaantuvan kahteen tasoon: ideamaailmaan sekä havaittavissa olevaan todellisuuteen, joka muodostuu partikulaareista. Ideamaailmassa sijaitsevat ikuiset, muuttumattomat muodot ja havaittavissa oleva todellisuus heijastelee ideamaailmaa ainoastaan vaillinaisesti. Tämä kahden tason malli voidaan esittää seuraavanlaisena vastakohtapareja sisältävänä kaaviona²⁵:

Yksi	Pysyvä	Sielu	Jumalallinen	Järki	Tosi	Tieto
Monet	Muuttuva	Ruumis	Inhimillinen	Aistimukset	Näennäinen	Mielipide

Janan yläpuolella olevat käsitteet kuvaavat ideamaailmaa ja janan alapuoliset taas kuvaavat havaittavaa todellisuutta. Jälkimmäisellä tarkoitetaan meitä ympäröivää aistien avulla havaittavaa todellisuutta, jossa ilmenevät erilaiset partikulaarit ja tapahtumat. Ylempi taso on Platonille todellisempaa ja enemmän olemassaoleva (kr. *ov*), mutta se on näkymätön ja ainoastaan ajatuksen avulla tavoitettavissa. Ylempi taso on myös lähempänä hyvää (kr. *αγαθόν*). (Thesleff 2008, 36) Voidaan sanoa, että Platonille jatkuvuus oli osa ideamaailmaa ja muutos oli osa havaittavaa todellisuutta (PR, 209).

Kaaviossa esitellyt vastakohtaparit eivät kuitenkaan ole toisensa poissulkevia vastakohtia, vaan alemman tason käsitteet (kuten aistimukset ja muuttuva) jäljittelevät ylemmän tason käsitteitä,

²⁵ Muokattuna Thesleff 2011, 23.

jotka ovat lähempänä hyvää ja arvokkaampaa. Tämä ylempi taso ei sisällä ainoastaan näitä edellä mainittuja piirteitä, vaan ylemmän tason rooli on myös johtaa alemmaa tasoa sekä olla ensisijainen: ylempi taso antaa siis mallin alemman tason ymmärtämiseksi. (Thesleff 2008, 37) Esimerkkinä tästä voidaan kuvitella geometrisistä kuvioista kolmiota, joka ei koskaan havaittavassa todellisuudessa täysin vastaa piirrettäessä niitä ideaaleja sääntöjä, jotka määrittävät sen, mikä kolmio on. Nämä säännöt toteutuvat ainoastaan ajateltavissa oleviin kolmioihin. Ylempi taso antaa vain muodot alemman tason partikulaareille. Alemmaa tasoa voidaankin kuvailla loputtomasti vaihtuvaksi heijastukseksi ylemmästä. (Thesleff 2011, 27) Täten vastakohtaparit eivät edusta *erillisiä maailmoja*. Ne eivät ole tasavertaisia keskenään vaan ovat epäsymmetrisessä suhteessa keskenään. Ne eivät ole täysin vastakkaisia keskenään tai ristiriitaisia vastakohtia keskenään. Voidaan sanoa, että ne edustavat inhimillisiä arvostuksia. (Thesleff 2011, 23–24) Platon antaa *Timaios* -dialogissa vastausehdotuksen siihen, miten kahden tason mallissa nämä tasot voivat vaikuttaa toisiinsa.

4.2. Platonin kosmologia *Timaios* -dialogissa

Dialogina *Timaios* kuuluu Platonin myöhäisdialogeihin. Se kuuluu dialogikokonaisuuteen keskeneräiseksi jääneen *Kritiaan* kanssa.²⁶ (Thesleff 2011, 221) *Timaios* eroaa muista Platonin dialogeista siinä, että se on selkeästi luonnontieteellinen²⁷. Dialogissa Platon pyrkii esittämään laajan kosmologisen kuvauksen todellisuudesta sekä kuvauksen ihmisen alkuperästä.²⁸ Näiden kuvausten ymmärtämisen kannalta edellä esitelty ideaoppi on tärkeä: ontologinen jako hyvää edustaviin ideoihin sekä havaittavassa olevien partikulaarien vaillinaisuuteen, on osa *Timaioksen* kuvausta maailmankaikkeudesta. Suurimmaksi osaksi dialogi on *Timaios*-nimisen henkilön esittämää teleologista kuvausta sielun, ihmisen ruumiin ja kosmoksen toiminnasta sekä kokoonpanosta.

---

²⁶ Näiden kahden lisäksi dialogikokonaisuuteen saattoi kuulua vielä *Hermokrates* -dialogi, mutta ei ole varmuutta siitä, onko sellaista dialogia ollut koskaan olemassa. Huomioita *Kritias* -dialogin keskeneräisyydestä kts. Graboswki 2020, 5.

²⁷ Vaikkakin *Timaioksen* esittämät maailmankaikkeuden syntyä käsittelevät metafysiset periaatteet ovat osa tulevaa eettis-poliittista keskustelua, jota *Kritias*-dialogin alussa käsitellään. (Teokset V, 363)

²⁸ *Valtiossa* on myös kuvaus ihmisen alkuperästä (414c–415c) joka kuitenkin on ”kaunis valhe”. Sen tarkoituksena on saada ihmiset hyväksymään oma synnynnäinen roolinsa osana yhteiskuntaa. *Timaioksessa* taas henkilö *Timaios* kertoo, ettei hän pysty sanomaan sitä, onko hänen kuvaamansa tarina totta, mutta hänen mukaansa se on ainakin todennäköinen tarina (29d).

Platon kuvaa teoksessa hyvän käsityöläisjumalan demiurgin (kr. *δημιουργός*), joka on luonut maailmankaikkeuden. Tämä demiurgi tarjoaa Platonille ratkaisun kahden tason mallin ongelmaan muodostamalla ontologisen ja eettis-teleologisen selityksen kosmoksen olemassaololle ja dynamiikalle. (Thesleff 2011, 125) Demiurgi on jumalallisen järjen ilmentymä, joka antaa kaikelle syyn ja takaa, että luotu kosmos on ainoa ja paras kaikista ajateltavissa olevista maailmoista. Koska parhaita maailmoja voi olla ainoastaan yksi – jos niitä olisi monta, niin kyseessä ei olisi paras, vaan yksi parhaista –, niin demiurgi on luonut vain ja ainoastaan tämän yhden.

Kosmos rakentuu kahdesta osasta, vanhemmasta maailmansielusta ja nuoremasta ruumiista. Tulee kuitenkin muistaa se, ettei demiurgi ole Platonille sellainen olio, joka luo mitään ex nihilo, vaan demiurgi toimii jo olemassaolevan aineen muokkaajana ja arkkitehtina (Svoboda 2020, 37). Demiurgi luo ihmiselle sielun, mutta jättää ruumiin luomisen alemmille jumalille. Demiurgi ei myöskään luonut eläimiä ja kasveja, koska tämä olisi vastoin sitä ajatusta, että demiurgi voisi luoda jotain sellaista, joka ei vastaisi häntä itseään niin mahtavuudessa kuin myös kauneudessa. Koska demiurgi on täydellinen, niin hän pystyy ainoastaan toimimaan optimaalisimmalla tasolla, mikä on kuviteltavissa. (Grabowski 2020, 6e) Eli syy sille, miksi demiurgi loi maailmankaikkeudesta juuri sellaisen kuin hän loi, johtuu siitä, että

Hän oli hyvä, hyvä taas ei ole koskaan missään suhteessa pahansuopa, ja koska hän oli pahansuopuutta vailla, hän tahtoi kaiken olevan niin itsensä kaltaista kuin suinkin. Tämä luomisen ja maailmankaikkeuden vaikuttavin alkuperiaate meidän sopii hyväksyä sellaisena kuin opimme sen viisailta miehiltä.[...] Nähdessään, että mikään näkyväinen ei pysynyt levossa vaan oli epäsointuisessa ja epäsäännöllisessä liikkeessä, hän saattoi sen epäjärjestyksestä järjestykseen pitäen viimeksi mainittua tilaa kaikin tavoin parempana. (Timaios 29e-30a)

Kosmos on luotu demiurgin toimesta ideamaailman esikuvan mukaisesti. Se sai sekä ruumiin että sielun. Ennen kosmosta oli esi-kosmos, joka ei kuitenkaan ollut täysin tyhjä: tässä esikosmisessa tilassa materia on epäjärjestyksessä ja demiurgi asettaa järjestyksen osaksi tätä sekasorron tilaa. (Timaios 31b–34c, 43e)

Tutkielman kannalta kiinnostuksenkohteeksi tulee Platonin esittämä kolmas olevaisen laji (kr. *τρίτον γένος*), jota kutsutaan säiliöksi (kr. *ύποδοχή*) sekä sijainniksi (kr. *χώρα*). Tämä kolmas olevaisen laji mahdollistaa osaltaan jatkuvuuden: jos aine ja muoto voivat vaihtua, niin tarvitaan jokin kolmas joka ”asettaa” aineen sekä muodon juuri oikeaan suhteeseen, jotta

kokonaisuudesta voi edelleen muotoutua juuri se tietty partikulaari, eikä mikään uusi ja toinen. Platon kuvailee tätä seuraavasti (Timaios 52ab):

Kolmas olevaisen laji on *ikuisesti olemassaoleva tila*, johon häviämisen käsite ei sovellu, joka tarjoaa *olinsijan kaikelle*, mikä syntyy. Sitäkään ei voi havaita aistein, vaan ainoastaan sellaisella ajattelulla, jota voisi verrata aviottomaan lapseen. Se on vaivoin uskottavissa todeksi.²⁹

Platon kuvailee säiliötä siten, että ”se on kaiken luomistapahtumassa syntyvän vastaanottava säiliö ja ikään kuin lapsenhoitaja.” (Timaios 49a). Käsitettä selventää Platonin esittämä kuvaus kullan muotoilusta (Timaios 50a-c):

Olettakaamme, että joku henkilö muovailee kullasta kaikenlaisia kuvioita ja lakkaamatta muovaa uudelleen jokaisen niistä jonkin toisen kaltaiseksi. Jos joku osoittaa yhtä noista kuvioista ja kysyy, mikä se on, niin totuuden kannalta paras vastaus on, että se on kultaa, eikä suinkaan että se on kolmio tai jokin muu kuvio, joka siinä on muotoutumassa, koska ne ehtivät muuttua muotoaan jo sinä aikana kun ne mainitaan nimeltään. [...] Samaa ajattelutapaa on sovellettava luonnonkaikkeuteen, joka sisällyttää itseensä kaikki aineelliset kappaleet. Sitä on aina kutsuttava samalla nimellä, sillä omasta erikoislaadustaan se ei koskaan luovu. Ottaessaan itseensä aina kaikki oliot se ei koskaan eikä millään tavoin ota minkään sellaisen muotoa, joka tulee siihen sisälle. Se on näet *luonnostaan kaikeksi muotoutuva aines*, jonka siihen *tunkeutuvat muodot panevat liikkeeseen* ja joka näiden vaikutuksesta muuttaa muotoaan ja niiden vuoksi se näyttää milloin minkinlaiselta.³⁰

Tämä säiliö on pysyvä: muotojen ja aineen muuttuessa säiliö pysyy samana. Säiliötä myös verrataan vahaan, johon painetaan asioita (Timaios 50e-51a), sekä tuoksujen pohjaksi (Timaios 50e). Säiliötä verrataan myös siiviläksi (Timaios 52e-53a). Se on eräänlainen välittäjä muodon ja materian välillä: Sijainti, josta asiat eivät itsessään synny, vaan sijaitsevat siellä olemassa ollessaan osana todellisuutta. Platonilla muoto ja materia vaikuttavatkin tarvitsevan jonkin alustan, jossa voivat yhtyä.

Tämä säiliö ei ole aistienavulla itsessään havaittavissa (Timaios 51a):

Älkäämme siis nimittäkö tätä näkyväisen ja kaikilla aisteilla havaittavan luodun maailman äitiä ja vastaanottavaa säiliötä maaksi tai ilmaksi tai tuleksi tai vedeksi, ei liioin niiden koostumiksi tai rakenneosiksi, vaan sanokaamme sitä *näkymättömäksi ja muotoa*

---

²⁹ Korostukset omiani.

³⁰ Korostukset omiani.

*vailla olevaksi kaiken sisällyttäjäksi, joka jollain hämmästyttävällä ja vaikeasti käsitettävällä tavalla on osallisena yksinomaan järjellä käsitettävästä.*³¹

Säiliön käsite vaikuttaa tarvitsevan sen ontologisen oletuksen, että on olemassa erilliset aine ja muoto, jotka ovat suhteessa toisiinsa, mutta eivät kuitenkaan voi sekoittua toisiinsa täysin niin, etteivät ne olisi enää erillisiä toisistaan. Tämä säiliö toimii alustana tai kehikkona, jossa nämä muoto ja aines voivat yhdistyä ilman, että kumpikaan menettää sen, mikä tekee niistä juuri sen ontologisen tason entiteetin. Sellaisessa luonnontieteellisessä käsityksessä, jossa todellisuus koostuu neljästä alkuaineesta, jotka ovat suhteessa toisiinsa niin, että alkuaine voi muuttua toiseksi, käsitys säiliön tarpeellisuudesta on helposti selitettävissä. Tarvitaan jokin neutraali tila, joka täyttyy eri tavoin eri ajallisina hetkinä. Säiliön tehtävänä on toimia tilallisena paikkana, johon oliot voivat saapua ja poistua: Ne, jotka tulevat ja poistuvat säiliöstä, eivät ole muotoja (Timaios 52a).

Platonin säiliön käsitteen tulkinnasta on esitetty kaksi erilaista versiota. Toisen mukaan tämä säiliö tulisi tulkita avaruutena ja toisen mukaan substraattina, olemisen perustana tavanomaisille partikulaareille, kuten pöydille. (Buckels 2016, 1–2) Avaruutena säiliö on tila tai paikka, jossa muodot ja aines voivat tulla sellaiseksi kuin ne tulevat. Substraattina säiliö on jotain, joka muuttuu myös aineen ja muodon muuttuessa. Tästä on esimerkkinä yllä esitelty vertaus säiliön ja kullan välillä. Säiliö on jotain, joka vastaanottaa kaiken muun. Se, mikä säiliössä näkyy, on muodon kuvajainen: tämä kuvajainen ei kuitenkaan ole itsessään se, mitä kuvajainen esittää. (Buckels 2016, 8, 10) Säiliön tulkitseminen avaruutena sisältää kysymyksen siitä, onko säiliö kaikenkattava avaruus vai onko säiliö tietyille muotojen ja partikulaarien kokonaisuuksille olemassaolevia? Rajaako säiliö kokonaisuuden vai ainoastaan tietyn partikulaarin ja muodon yhdistelmän?

Seuraavaksi käsittelemme Whiteheadin esittämää tulkintaa säiliöstä/sijainnista sekä sitä, miten hän integroi käsitteen osaksi omaa filosofista näkemystään. Tämän jälkeen tarkastelen kahden filosofin tulkintaa siitä, mikä rooli säiliöllä/sijainnilla voidaan ymmärtää olevan Whiteheadin filosofiassa.

---

³¹ Korostukset omiani.

5. Whiteheadin tulkinta Platonin käsitteestä

Whiteheadille sijainti (kr. *χώρα*) ja säiliö (kr. *ὑποδοχή*) tarkoittavat omakohtaista yhtenäisyyttä (engl. *personal unity*).³² Platonin säiliö voidaan tulkita ”välttämättömäksi yhteisöksi, jonka sisälle on asetettu historian kulku abstraktiona kaikista tietyistä historiallisista faktoista.” (AI, 150) Tätä Platonin säiliön käsitettä vastaa Whiteheadin mukaan hänen aikaisensa matemaattisfysikaalinen käsitys aika-avaruudesta abstrahoituna versiona tietyistä matemaattisista kaavoista: Aika-avaruuteen ei sisälly mitään muotoja. (AI, 150)

Whiteheadin mukaan säiliön ”ainoa tarkoitus on yhtenäisyyden liittäminen Luonnon tapahtumiin. Nämä tapahtumat ovat yhdessä yhteisön sijainnin vuoksi, ja ne saavuttavat aktuaalisuutensa olemalla osana tätä yhteisöä.” (AI, 187) Säiliö on aktuaalisuudesta tehty abstraktio ilman ”elämää ja liikettä”. Se on ”Universumin olennaisen yhtenäisyyden käsite”. (AI, 275) Se on sijainti, jossa ikuiset objektit sekä aktuaaliset tapahtumat yhdistyvät osaksi toisten aktuaalisten tapahtumien aktuaalista maailmaa sekä tuhoutuvat.³³ Platonin säiliö on kanssakäymisen väline (AI, 134).

Nämä kuvaukset säiliöstä antavat sen käsityksen, että säiliön tarkoituksena on luoda yhtenäisyyttä menneen ja nykyhetken välillä, eli kyse on pysyvyyden mahdollistavasta todellisuudenpiirteestä. Se on sijainti, joka samanaikaisesti on ollut ja ei ole vielä ollut: ”Välitön olemassaolo tarvitsee tulevaisuuden lisäämistä nykyhetken halkeamiin.” (AI, 191)

---

³² Syynä suomentaa sana *personal* omakohtaiseksi enemmän kuin henkilökohtaiseksi on se, että Whiteheadille kyseessä ei ole tavanomainen merkitys *personal* -sanalle, joka voidaan tulkita inhimilliseksi käsitteeksi, jossa myös tietoisuudella on osansa. Whiteheadilla persoonallisella tarkoitetaan enemmän kokemuksellisen tapahtuman jatkuvuutta, jolloin kyseessä ei ole ainoastaan jatkuvuus siinä mielessä, että tietoisuuden omaava olento käsittää olevansa sama persoona kuin aiempina ajanhetkinä. Mielestäni omakohtainen vie tätä inhimillistä vaikuttavuutta pois, joka henkilökohtainen-sanalla on. Omakohtainen identiteetti liittyy ennemminkin jokaisen aktuaalisen tapahtumien joukon (eli verkoston) yksittäisten aktuaalisten tapahtumien subjektiviteettiin, joka on vain päätöksentekohetken asti osa yksittäistä aktuaalista tapahtumaa. Tämän päätöksen jälkeen subjektiivisuutta ei enää ole kyseisellä aktuaalisella tapahtumalla.

³³ ”Se on sijainti, joka jatkaa olemassaoloaan, ja tarjoaa aseman kaikille kokemuksellisille tapahtumille. Se, mitä tapahtuu, on sen oman menneisyyden tarpeen määrittämää, ja sen läsnäolevien ideaalien houkuttelemaa.” (AI, 187)

6. Näkemyksiä Whiteheadin säiliön ja sijainnin käsitteistä

Koska Whitehead itsekin yhdistää jatkuvuuden omakohtaisen identiteetin avulla säiliöön ja sijaintiin, niin on ymmärrettävää, että juuri ikuiset objektit nousevat mielenkiinnonkohteeksi: ovathan ikuiset objektit Whiteheadin prosessifilosofisessa järjestelmässä niitä entiteettejä, jotka vaikuttavat luovan pysyvyyttä ja jatkuvuutta järjestelmään olemalla ikuisia. Aktuaaliset tapahtumat tuhoutuvat, mutta ikuiset objektit eivät tuhoudu, vaan ovat jatkuvasti potentiaalisuuksia tuleville aktuaalisille tapahtumille. Tarkastelen seuraavaksi kahden filosofin, Jan Svobodan ja Eleonora Mingarellin, esittämiä tulkintoja Whiteheadin säiliön/sijainnin käsitteestä ja sen yhteydestä pysyvyyteen. Näiden filosofien esittelyn jälkeen esitän omia huomioitani heidän näkemyksistään suhteessa Whiteheadin filosofiaan.

6.1. Välikappale fyysisen ja metafyyssisen välissä

Eleonora Mingarelli (2015, 93) on esittänyt, että Whiteheadille sijainti (kr. *χώρα*) on aktuaalisen ja ei-aktuaalisen yhdistävä tekijä: se on metafyyssinen tila ilman materiaalista olemisen perustaa ja se toimii välikappaleena fyysisen ja metafyyssisen välissä. Koska Whitehead käsittää todellisuuden olevan ontologialtaan prosessuaalinen, niin olemisen ja tulemisen välille ei synny samanlaista ontologista dikotomiaa, kuin Platonille: olemisen sisältää aktuaalisten olioiden vuoksi jatkuvaa tulemista edeltävien aktuaalisten olioiden tuhoutuessa. Hänen tulee kuitenkin pystyä selittämään siirtyminen ei-olemisesta tämyyteen.³⁴ (Mingarelli 2015, 92–93) Potentiaalisuuden ja aktuaalisuuden tapahtumapaikka – eli tila, jossa liittyminen tapahtuu – selittyy sijainnin käsitteellä. Eli se on paikka, jossa aktuaaliset tapahtumat tekevät päätöksensä³⁵ sekä päättävät arvoistaan. Mingarellin mukaan, vaikka Whitehead ja Platon käsittävät sijainnin käsitteen eri tavoin, niin tämä käsite on tärkeässä osassa identiteettiä – eli jatkuvuutta ja pysyvyyttä – kummallakin filosofilla (Mingarelli 2015, 84).

Mingarellin mukaan Whitehead ei niinkään tulkinnut Platonia, kuin ennemminkin luovasti uudelleen soveltaa platonilaista sijainnin käsitettä osana kysymystä omakohtaisesta

---

³⁴ Tämyydellä tarkoitetaan niitä ominaisuuksia, jotka tekevät jostain yksilöstä juuri tämän kyseisen yksilön. Mingarelli tarkoittaa tällä ymmärtääkseni sitä, että miten aktuaalisen ja potentiaalisen välinen vuorovaikutus voi selittää sen, että potentiaalisuudesta tulee aktuaalisuuden kautta joitain yksilöitäviä yksilöitä.

³⁵ Päättävät tarttuman kohteen – joka on toinen aktuaalinen tapahtuma – sekä ikuisen objektin ingressiossa.

identiteetistä³⁶ (Mingarelli 2015, 89). Huomioitavaa on se, että kyse ei ole psykologisesta jatkuvuudesta, vaan jatkuvuutta yhteisöjen – eli verkostollisten aktuaalisten tapahtumien joukkojen – välillä. (Mingarelli 2015, 89–90) Mingarelli painottaa sijainnin merkitystä yhdistävänä tekijänä aktuaalisen ja ei-aktuaalisen, eli menneen ja potentiaalisen, välillä. Hän kutsuu tätä Whiteheadin käsitystä sijainnista ”yhdistymisten maadoitusverkoksi” (engl. *ground-network of connections*). Verkostot ja yhteisöt ovat ne, joissa omakohtainen identiteetti säilyy tapahtumienyhdistymisessä silloin, kun niillä on samat kuvailevat piirteet ajanhetkestä toiseen. (Mingarelli 2015, 93) Sijainnilla on tehtävä uutuuden ja luovuuden prosessissa: sijainti toimii yhdistävänä tekijänä tapahtumien välillä. (Mingarelli 2015, 96)

Vaikka ikuisten objektien vaikuttavuus aktuaalisiin tapahtumiin onkin siinä mielessä ”ohjaava”, niin ne eroavat Platonin filosofian ideoista siinä, etteivät ne ole olemassa itsessään todellisuudessa, vaan ne ovat ainoastaan olemassa osana aktuaalista todellisuutta silloin, kun ne ovat ingressin kautta vaikuttaneet aktuaalisuuteen. Mingarellin mukaan (2015, 92):

Lyhyesti sanottuna identiteetti on Whiteheadille yhtenäistymisprosessi, jossa menneet toteutumet siirretään nykyhetkeen, joka on varustettu uusilla yksilöllisillä muodoilla, mitkä ovat valittuja tulevaisuuden potentiaalisuuksien aktualisoitumisen valossa ikuisen objektin ingressiossa.

Metafyysisenä käsitteenä aika-avaruus on Whiteheadille kaikkia järjellisiä abstraktioita, mittoja ja laskentaa edeltävää. Sijaintiin ei kuulu mitään luonnonlakeja tai muotoja, vaan aika-avaruus on yhteyttä, jossa kategorisoinnit ja eriytyminen voivat tapahtua. (Mingarelli 2015, 97–98) Mingarelli on kutsunut sijaintia dialogiksi tapahtumien välillä: eli ”jonkin tapahtuessa, se ei tapahdu ainoastaan tietystä hetkestä avaruudessa ja ajassa, vaan se tapahtuu tietystä tapahtumienhistoriasta ja se kulkee kohti tulevia tapahtumia.” (Mingarelli 2015, 99)

Sijainti siis toimii yhdistävänä paikkana aktuaalisuuden, potentiaalisuuden, menneen, nykyhetken sekä tulevan välillä. Mingarellin mukaan Whiteheadin sijainnin käsite muistuttaa osittain Platonin käsitystä, mutta samalla se sisältää selkeitä eroavaisuuksia Platoniin. Metafyysisenä tilana sijaintiin sisältyy kaikki mahdolliset yhteenliittymät olioiden välillä. Toiseksi Whiteheadille sijainnin käsitteeseen ei sisälly materiaalisen substraatin roolia, mutta se kuitenkin antaa todellisuudelle kehikon, jossa päätökset voidaan tehdä. (Mingarelli 2015, 93)

---

³⁶ Kts. alaviite 37 omakohtaisen identiteetin käsitteestä.

6.2. Yhteys ikuisiin objekteihin

Jan Svoboda on Mingarellin ohella käsitellyt Whiteheadin tulkintaa säiliöstä ja sijainnista. Hän on tarkastellut näiden yhteyttä ikuisiin objekteihin. Hän kuvailee syyn siihen, miksi sijainti voidaan nähdä ikuisten objektien kaltaisena: säiliö ja sijainti mahdollistavat luovuuden olemalla puhdasta potentiaalisuutta, eli mahdollistamalla sen, mikä voi olla mahdollista. (Svoboda 2020, 36)

Svobodan käsityksen mukaan Platonin näkemyksessä sijainnista ideat asettavat itsestään jäljen sijaintiin. Tämä sijainti on tietynlainen puhtaan relationaalisuuden muoto, jonka sisällä tätä idean jälkeä ”hoivataan” kunnes ne realisoituvat aistein havaittavassa maailmassa. Svobodan mukaan Whiteheadin prosessifilosofiassa sijainnin on välttämättä oltava kaiken vastaanottava, jonka olemassaolo ja funktionaalinen itsenäisyys ovat johdettuja tapahtumien luonnollisesta luovuudesta. (Svoboda 2020, 49) Koska Jumala on mahdollistanut aktuaalisen ja potentiaalisen välisen toiminnan, ja ikuiset objektit ovat puhtaina potentiaalisuuksina kaikkien aktuaalisten tapahtumien valikoitavissa, niin tällöin tämän sijainnin on myös oltava kaiken vastaanottava.

Sijainti on ”annettujen alue, joka sisältää kaikkien toteutuneiden yksilöiden relaatiot. Sen metafyyminen ulottuvuus sijaitsee luovassa dynaamisessa vuorovaikutuksessa aktuaalisen ja potentiaalisen välillä, eli sen välillä, mikä on jo tapahtunut ja joka tulee tapahtumaan[.]” (Svoboda 2020, 35–36). Ikuiset objektit toimivat aktuaalisten tapahtumien muodostamisperiaatteena: eli ne antavat näille tietyn muodon. Ne muodostavat todellisuuden alkuperäisen mallirakenteen, kun näitä tarkastellaan ajallisessa mielessä. (Svoboda 2020, 43) Ikuiset objektit kuvastavat todellisuutta, ja tämä on Svobodan mukaan Whiteheadin metafyyssisten käsitteiden funktionaalisuuden ymmärtämisen lisäksi myös hänen metafysiikkansa tavoitteen ymmärtämisen kannalta ensiarvoisen tärkeää. (Svoboda 2020, 43) Syy siihen, miksi ikuiset objektit kuvastavat todellisuutta on se, että ne ovat abstrahoituja aktuaalisuudesta: ne eivät ole olleet olemassa jossain ennen aktuaalisuutta, vaan ne ovat syntyneet aktuaalisuudesta. Ikuiset objektit eivät siis voi syntyä itsenäisesti ilman, että aktuaalisuudessa on jo jokin aktualisoitunut, eli olemalla konkreettisesti todellisuudessa.

Ainoastaan aktualisoituvat asiat ovat olemassa³⁷, joten Svobodan mukaan tärkeä kysymys koskee niitä tapoja, miten tulemisenprosessissa uudet aktuaaliset asiat syntyvät. (Svoboda 2020, 44) Tästä pääsemme Whiteheadin käsitykseen keräytymästä, jossa aktuaaliset tapahtumat omaavat kaksinapaisuuden, eli fyysisen navan³⁸ sekä käsitteellisen navan³⁹. Aktuaalisilla olioilla on tietty tarkoitus, eli päämäärä: tämä on arvonkasvattaminen (eli subjektiivisen tavoitteen saavuttaminen). Ikuiset objektit antavat keinon aktuaalisille olioille kasvattaa arvoa luomalla pysyvyyttä todellisuuteen.

Tärkeänä huomiona voidaan pitää sitä, etteivät ikuiset objektit (kuten värit) ole olemassa objektiivisessä todellisuudessa ilman, että on olemassa jotain, joka on värikästä: niin kauan kunnes jokin aktuaalinen olio/tapahtuma päättää valita tietyn ikuisen objektin osaksi arvonluontiprosessia ja täydellistymistä, tämä ikuinen objekti on ainoastaan potentiaalisuutta. (Svoboda 2020, 47) Sijainnin tehtävänä, niin Platonilla kuin myös Whiteheadilla, on Svobodan mukaan antaa kokonaisvaltaisempi kuva todellisuudesta, jossa kummankin filosofisissa järjestelmissä olevat essentiaaliset käsitteet voitaisiin tulkita funktionaalisemmassa suhteessa toisiinsa (Svoboda 2020, 49). Svobodan mukaan on tärkeää kysyä, että mikä on tavanomaisessa kokemuksessa sellaista, joka periaatteessa vastaa puhtaita potentiaalisuuksia sellaisina, jotka ovat jatkuvasti läsnä osana todellisuutta tavalla, joka tekee niistä yleisesti ymmärrettäviä funktionaalisia kokonaisuuksia. (Svoboda 2020, 50) Seuraavassa luvussa tarkastelen näiden kahden filosofin antamia ajatuksia ja esitän omia huomioitani.

6.3. Huomioita tulkinnoista

Kun pohditaan säiliön suhdetta Whiteheadin kosmologiseen kokonaisjärjestelmään, niin tämän syntyprosessi ja ontologinen sijainti osana kokonaisuutta vaikuttaa jäävän tarkemmin määrittelemättä. Ongelman tässä sijoittamisessa tekee se, että Whitehead painottaa sitä, että aktuaaliset tapahtumat ovat kaikkein perimmäisiä olemassaolevia asioita, eikä näitä perustavampia ole olemassa. Tällöin säiliön olemassaolo vaikuttaisi olevan ainakin jollain tavoin johdannainen aktuaalisuudesta ja aktuaalisista tapahtumista. Jos kuitenkin ajatellaan, että säiliö on jonkinlainen kehikko tai tila, jossa aktuaaliset tapahtumat ja ikuiset objektit yhtyvät, niin voiko tämä säiliö

---

³⁷ Potentiaalisuus on ajatonta eikä siten olemassaolevaa itsessään osana todellisuudessa.

³⁸ Tarttuman avulla saadut aikaisemmat aktuaaliset tapahtumat.

³⁹ Ikuisten objektien vaikuttavuus ingressiossa.

rakentua aktuaalisista tapahtumista? Jos ikuiset objektit ovat joitain, jotka eivät ole syntyneet itsenäisesti ja aktuaaliset tapahtumat ovat osa prosessia, jossa ne tulevat ja samalla tuhoutuvat, sekä tähän lisätään ajatus siitä, etteivät abstraktiot voi syntyä itsessään jostain, vaan niiden tulee olla osallisia konkreettisesti, niin millä tavoin säiliö/sijainti on osa järjestelmä ja mistä se syntyy?

Pysyvyyden kannalta myös aktuaalisten tapahtumien aktuaalisella maailmalla, eli menneillä tapahtumilla, vaikuttaisi olevan merkitystä siinä, että todellisuudessa on pysyvyyttä. Vaikka itsessään aktuaaliset tapahtumat tuhoutuvat, niin niiden vaikuttavuus toisiin, tuleviin aktuaalisiin tapahtumiin, jatkuu kuitenkin osana aktuaalista maailmaa objektiivisesti kuolemattomina. Muut aktuaaliset tapahtumat valikoivat ja tulkitsevat näitä aktuaalisia maailmoja sekä valikoivat sieltä sen historiallisen reitin, jota pitkin ne kulkevat. Tuhoutuneet aktuaaliset tapahtumat siis vaikuttavat uusien aktuaalisten tapahtumien tulemiseen, koska nämä edeltävät tapahtumat ovat uusien aktuaalisten tapahtumien eri tavalla tulkittavissa: uudet aktuaaliset tapahtumat tekevät tulkintansa edeltävän aktuaalisen tapahtumien maailmasta ja suhteuttavat oman päätöksen tähän edeltävään verrattuna siinä mielessä, että tämän tulevan päätöksen – eli täydellistymisen – tulee lisätä arvoa todellisuudessa.

Ongelmaksi ikuisten objektien tulkinnassa säiliönä/sijaintina muodostuu se, että nämä ikuiset objektit puhtaina potentiaalisuuksina eivät ole itsessään vaikuttavassa suhteessa aktuaalisiin tapahtumiin ja siten aktuaalisuuteen: ne ovat ainoastaan aktuaalisten tapahtumien valikoidessa osana aktuaalisuutta. Se kuitenkin, minkä ikuisen objektin mukaisesti kukin aktuaalinen tapahtuma mallintaa itseään, on aktuaalisten tapahtumien itsenäisesti valittavissa. Tällöin pysyvyyden tulisi perustua siihen oletukseen, että aktuaaliset tapahtumat valitsevat juuri tietyt ikuiset objektit. Silloin kuitenkin järjestelmä vaikuttaisi muuttuvan deterministiseksi. Kuitenkin on vielä huomioitava Jumalan rooli osana Whiteheadin järjestelmää: Jumala vaikuttaa ikuisten objektien järjestykseen, koska tällöin uuden luominen ja säännönmukaisuus ovat osa kyseistä kosmosta.

Tässä vaikuttaa olevan mahdollisuus erikoiseen tilanteeseen. Jos ikuiset objektit ovat asetettu järjestykseen ja jos oletetaan, että järjestys on vakio (Jumala ei enää pysty muuttamaan järjestystä), niin tällöin sillä, minkä ikuisen objektin aktuaalinen tapahtuma ottaa toteutettavakseen, ei ole merkitystä vapaasti tehtynä päätöksenä, koska Jumala oli jo päättänyt ennalta järjestyksen. Tällöin luomakunta kokonaisuutena toteuttaa Jumalan ennalta-suunniteltua determinististä

tahtoa. Siinä tapauksessa, että Jumala pystyy muuttamaan järjestystä, niin herää kysymys siitä, miten tämä vaikuttaa tulevien aktuaalisten tapahtumien tulkintaan siitä aktuaalisesta maailmasta, josta ne ovat lähtöisin: tuleeko tällöin aktuaalisten tapahtumien tietää, minkälaisia muutoksia Jumala on tehnyt ikuisten objektien järjestykseen? Kuitenkin jos halutaan pitää yllä käsitys siitä, että aktuaaliset tapahtumat voivat itsenäisesti tehdä päätöksen ingressiosta, niin tällöin niiden tulisi voida myös päättää jättää huomioimatta tämä muutos järjestyksessä. Samalla kuitenkin tulee muistaa se, että Jumala on asettanut alkutavoitteen: muuttuuko myös kyseinen alkutavoite? Myöskään ne ikuiset objektit, jotka ovat osana propositioita – eli ne ovat predikaatiivisina osina propositioissa – eivät voi olla tulkittavissa säiliöksi, koska niillä ei ole enää samanlaista kykyä toimia potentiaalisuuksina mille tahansa aktuaalisille tapahtumille. Voidaan kuitenkin pohtia sitä, mitä näille ikuisille objekteille tapahtuu aktuaalisen tapahtuman tuhouttua: tuhoutuvatko nämä ikuiset objektit yhtäläisesti? Tarkoittaako tämä sitä, ettei kyseinen ikuinen objekti voi olla enää osa todellisuutta, ja tällöin todellisuudesta on hävinnyt yksi mahdollisuus?

Svoboda ei artikkelissaan tee eroa yksinkertaisiin ja kompleksisiin ikuisiin objekteihin. Esimerkkinä ollut ilon tunne, joka vaikutti hyvin henkilökohtaiselta kokemukselta tarkasteltaessa kokonaisuutena sitä joukkoa, josta muodostui ilon tunne. Vasta ikuisen objektin ollessa ingressiosta kautta ”kosketuksissa” aktuaaliseen olioon, se saa sen liittymään tiettyyn verkostoon ja siten tiettyyn konkreettiseen yksilöitävään olioon – kuten Pekkaan. Tällaiset kompleksiset ikuiset objektit eivät myöskään vaikuta olevan täysin vapaita edeltävien aktuaalisten tapahtumien aktuaalisista maailmoista: aiemmat kokemukset ohjaavat myös nykyistä kokemusta. Tämän vuoksi nämä kaksi ikuisten objektin luokkaa vaikuttavat eroavan toisistaan siinä määrin, että nähdäkseni sijainnin tulkittamisessa ikuisina objekteina näitä kumpaakin luokkaa tulisi tarkastella.

Mingarellin tulkinta Whiteheadin käsityksestä jättää kuitenkin huomiotta Jumalan roolin osana järjestelmää. Jumala luo uutuutta todellisuuteen olemalla vaikuttavassa roolissa osana todellisuutta sekä Jumala luo myös pysyvyyttä vaikuttamalla ikuisten objektien järjestykseen. Jumala antaa alkutavoitteen aktuaalisille tapahtumille, jolloin niiden mahdollisuuksien määrä, josta aktuaaliset tapahtumat voivat tehdä valinnan ovat rajattuja suhteessa siihen, mitkä valinnat luovat enemmän arvoa tulevaisuudessa. Tämän vuoksi ikuiset objektit eivät ole kokoaikaisesti kaikkien aktuaalisten tapahtumien saavutettavissa. Onko mahdollista siis mieltää sijainnille/säiliölle

eräänlainen portinvartijan rooli aktuaalisen ja potentiaalisen välillä, joka on Jumalan määrittämä?

Mingarellin esittämä ajatus siitä, että säiliö/sijainti sijaitsee metafysiikan ja fysiikan välissä, vaikuttaa olevan vastoin Whiteheadin näkemystä luonnon yhtenäisyydestä. Nähdäkseni ero Whiteheadilla metafysiikan ja fysiikan välillä koskee näiden erilaista tapaa käsitteellistää todellisuutta: kyseessä ei ole ero ontologisten tasojen välillä, vaan käsitteellinen ero tieteiden välillä ja niiden käyttämien keinojen välillä. Tällöin, jotta kysymys näiden kahden välissä olevasta säiliöstä on mielekäs, niin kyseessä tulisi olla käsitteellinen ”tila”, jossa nämä kaksi voivat toimia. Tarkastelun kohde on kummassakin sama konkreettinen todellisuus kokemuksen antamana. Sijaintia/säiliötä voidaan pitää kummankin ontologisena pohjana, jonka tulee olla oletettuna kummassakin, jotta kumpikin näistä on ihmiselle ymmärrettävissä oleva. Tästä päästään abstraktin ja konkreettiseen väliseen rajanvetoon.

Kokemuksen avulla saatu annettu aines toimii abstrahoinnissa yhtenä osana, toisen ollessa edeltävien kokemusten muodostama menneisyys. Kokemuksen hetki, kun nyt-hetken tapahtuma ei ole vielä täysin sisäistetty, eikä menneisyys ole – ainakaan tietoisesti – vielä päässyt osalliseksi kokemusta nyt-hetkessä, on säiliö se paikka, jossa tämä kokemuksellisuus muotoutuu kokemukseksi. Käsitteeseen pysyvyydestä vaikuttaa konkreettisen abstrahointi: nämä kaksi ovat keskinäisriippuvaisessa suhteessa ihmisen käsityskyvyssä.⁴⁰ Whitehead kuvaileekin myöhemässä teoksessaan identiteettiä abstraktiksi (MT, 94–95):

Planeetat, kivet, kaikki elävät olennot todistavat identiteetin laajaa säilyvyyttä. Mutta yhtäläisesti ne todistavat sellaisen säilyvyyden heikkoutta. Mikään toteutuneessa tosiasiasa ei säilytä täydellistä identiteettiä aiempaan itseensä. Tämä tietoisuus omasta itsestään osana toteutunutta tosiasiaa on ainoastaan osittaista. Se pätee tiettyä tarkoitusta varten. Se hallitsee tietynkaltaista prosessia. Mutta erilaisissa prosesseissa erot ovat tärkeitä ja tietoisuus omasta itsestään on ainoastaan mielenkiintoinen taru. Kiinteistön perimisen kannalta identiteetti kolmekymmenvuotiaan miehen ja aiemman kymmenkuisen vauvan välillä on merkittävä. Jahdin luotsaamisen kannalta ero miehen ja lapsen välillä on merkittävä: tällöin identiteetti hukkuu metafysiseseen merkityksettömyyteen.

---

⁴⁰ ”Emme voi abstrahoida ilman tunnistamista, emmekä voi tunnistaa ilman abstrahointia. Havainto sisältää tapahtumien ymmärtämistä ja sen luonteen tekijöiden tunnistamista.” (CN, 189)

Pysyvyys on abstraktia siinä mielessä, että konkreettisesta todellisuudesta valikoidaan piirteitä, jotka kielen avulla tehdään pysyviksi. Kuitenkin ihmisen kokemukset⁴¹ eivät pysy samanlaisina vaan saavat uutta sisältöä uusien kokemusten myötä. Voidaankin sanoa, että ”[y]ksikään ajattelija ei ajattele kahdesti; ja yleisemmällä tasolla, yksikään subjekti ei koe kahdesti.” (PR, 29).

7. Johtopäätökset

Whiteheadin organismin filosofia on järjestelmä, joka karttaa tarkkarajaisuutta siinä mielessä, että tarkkojenrajojen tekeminen on konkreettisen abstrahointia, joka ihmisen käsityskyvyn vuoksi ei voi olla kuin lumetta: kieli asettaa jo rajoja pysyvyysluontoisuutensa vuoksi, koska ne merkityssuhteet, joita partikulaareille sekä abstraktioille annamme, ovat kokemuksellisia. Tämän vuoksi muutoksesta ja pysyvyydestä puhuttaessa tulee kuitenkin tarkasti varoa sitä, ettei kielen avulla taivuta tekemään substanssimetafyysisiä oletuksia osana prosessifilosofista tulkintaa. Näiden filosofisten kehikkojen välillä liikkuminen ilman tietoa siitä, kumman järjestelmän kielellä ja oletuksilla keskustellaan, voi asettaa kummankin filosofisen järjestelmän oletukset arveluttaviksi.

Sekä Mingarellin että Svobodan esittämät tulkinnat/näkemykset säiliöstä osana Whiteheadin prosessifilosofistajärjestelmää vaikuttavat jättävän huomiotta aktuaalisten tapahtumien merkityksen osana jatkuvuutta. Jos aktuaaliset tapahtumat ovat perimmäisiä olioita, joista todellisuus muodostuu, niin säiliön tulisi syntyä aktuaalisesta tapahtumasta, koska säiliö ei voi edeltää olemukseltaan todellisuuden perimmäistä olioiden luokkaa.

Myös Platonin demiurgin ja Whiteheadin Jumalan roolit osana säiliön/sijainnin käsitteen tulkintaa olisi tärkeä jatkotutkimuksen kohde. Sekä Svoboda että Mingarelli jättivät tämän osuuden kokonaan pois artikkeleistaan. Huomioiden kuitenkin se, että Platonin ja Whiteheadin kosmologioissa näillä olioilla on osa filosofien järjestelmiä, niin nämä tulkinnat vaikuttavan jäävän tältä osin vajavaisiksi. Kuten olen yllä esittänyt, Whiteheadin Jumalan ja säiliön/sijainnin käsitteiden välillä vaikuttaisi olevan kiintoisa yhteys. Se, että Whitehead pyrki laajentamaan sanojen merkitysten rajoja aiheuttaa ongelman sen kannalta, miten Whiteheadin käyttämiä

---

⁴¹ Kokemukset perinteisemmässä mielessä, kts. luku 3.

käsitteitä tulisi tulkita. Tämä myös vaikeuttaa selkeiden ja kokonaisvaltaisten tulkintojen tekemistä Whiteheadin metafyyysisestä järjestelmästä.

Kuten tutkielman alussa on huomautettu, ei luonnollisen kielen käyttäminen kuvailemaan prosessifilosofisia käsitteitä ilman, että osa näkemysten dynaamisesta luonteesta säilyisi, on mahdottomalta tuntuva tehtävä. Sanojen merkitykset voidaan helposti ja huomaamatta tulkita lähtökohtaisesti staattisina entiteetteinä. Huomion kiinnittäminen sanojen substanssimaiseen toimintaan osana kielenkäyttöä voi auttaa herkistämään tulkintoja todellisuuden prosessuaalisuudesta.

Ikuisten objektien tulkitseminen sellaisina entiteetteinä, jotka voidaan abstrahoida kokemuksesta, nostaa mielestäni hyvin esille sen, että nämä ikuiset objektit ovat tietyllä tavoin vielä piilossa Whiteheadin järjestelmässä ja sen suhteessa todellisuuteen: Abstrahointi tapahtuu ajallisaikallisesti kielen avulla, joka on muuttuvaa ja uusien tulkintojen muokkaamaa. Abstrahointi ei ole projekti, joka voi ylipäättään valmistua. Sitä voisi pitää ajallisaikallisena linjave-tona, jonka tärkeimpänä asiana on seikkailuun vieminen: Kohti uusia kysymyksiä, uusia tulkintoja ja uusia vastauksia.

Lähteet

- Buckels, Christopher (2016), “Making Room for Particulars: Plato’s Receptacle as Space, Not Substratum”, *Apeiron* 49 (3), 303–328.
- Cobb Jr., John B. (2015), *Whitehead Word Book: a glossary with alphabetical index to technical terms in Process and Reality*, Minnesota: Process Century Press.
- Desmet, Ronald & Irvine, Andrew David (2018), “Alfred North Whitehead”, teoksessa Zalta, Edward N. (toim.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, plato.stanford.edu/archives/fall2018/entries/whitehead/. Viitattu 1.3.2021.
- Grabowski, Frank (2021), “Plato: The Timaeus”, teoksessa *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/timaeus/>. Viitattu 1.6.2021
- Kraus, Elizapeth (2019), *The Metaphysics of Experience: A Companion to Whitehead’s Process and Reality*, Fordham University Press.
- Leclerc, Ivor (1958), *Whitehead’s Metaphysics: An Introductory Exposition*, Lontoo: George Allen and Unwin Ltd.
- Mingarelli, Eleonora (2015), “Chora and Identity: Whitehead’s Re-Appropriation of Plato’s Receptacle”, *Process Studies* 44(1), 83–101.
- Platon (1999), “Timaios”, teoksessa *Teokset V*, suom. A. M. Anttila, Keuruu: Otava. 157–245.
- Platon (2012), *Valtio*, suom. Marja Itkonen-Kaila, Helsinki: Otava.
- Preston, Aaron (2021), “Analytic Philosophy”, teoksessa *Internet Encyclopedia of Philosophy*, <https://iep.utm.edu/analytic/>. Viitattu 1.3.2021.
- Pyyhtinen, Olli & Tamminen, Sakari (2014), “Tuleminen vailla toistoa: A. N. Whiteheadin prosessiontologia”, *Tiede & Edistys* 2014 (2), 103–127.
- Rescher, Nicholas (2000), *Process Philosophy: A Survey of Basic Issues*, USA: University of Pittsburgh Press.
- Salmenkivi, Eero (2014), “Platon”, teoksessa *Logos-ensyklopedia*, <https://filosofia.fi/fi/ensyklopedia/platon>. Viitattu 1.6.2021.

- Sherburne, Donald W. (1981), *A Key to Whitehead's Process and Reality*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Stengers, Isabelle (2008), "A Constructivist Reading of Process and Reality", *Theory, Culture & Society* 25(4), 91–110.
- Svoboda, Jan (2020), "Whitehead's Interpretation of Plato's «Receptacle» and the Parallels with the Concepts of «Eternal Objects»", *Nóema* 11, 35–53.
- Thesleff, Holger (2008), "Platon ja platonismi", teoksessa *Filosofian historian kehityslinjoja*, toim. Korkman, Petter & Yrjösuuri, Mikko, Tampere: Gaudeamus. 31–56.
- Thesleff, Holger (2011), *Platonin arvoitus*, Tallinna: Gaudeamus Helsinki University Press.
- Whitehead, Alfred North (1929), *Science and the Modern World*, Cambridge: Cambridge University Press. (Alkuteos 1925.)
- Whitehead, Alfred North (1967), *Adventures of Ideas*, USA: The Free Press. (Alkuteos 1933.)
- Whitehead, Alfred North (1968), *Modes of Thought*, New York: The Free Press. (Alkuteos 1938.)
- Whitehead, Alfred North (1985), *Process and Reality: Corrected Edition*, toim. Griffin, David Ray & Sherburne, Donald W., New York: The Free Press. (Alkuteos 1929.)
- Whitehead, Alfred North (2007), *The Concept of Nature*, New York: Cosimo, Inc. (Alkuteos 1920.)